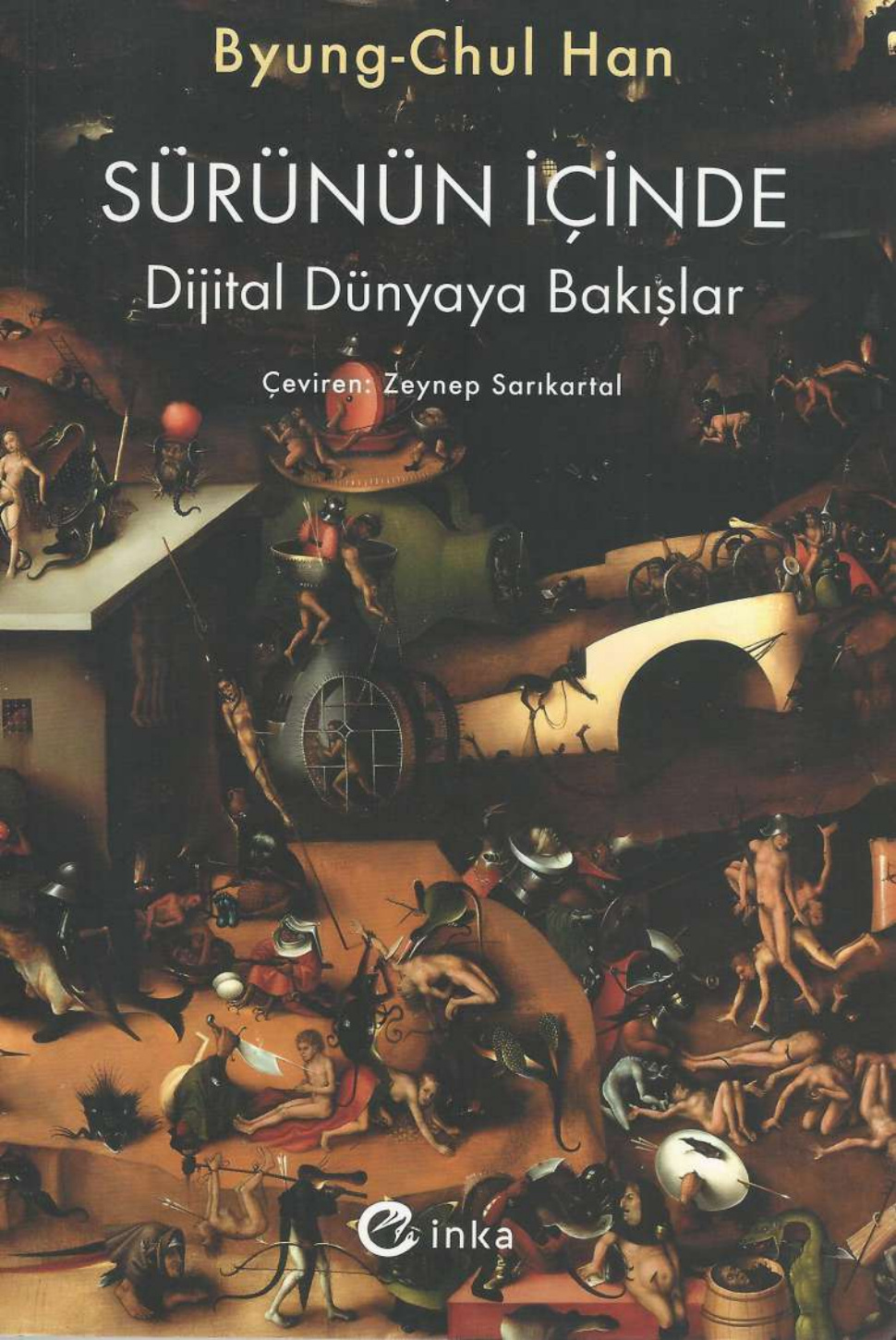
Byung-Chul Han

SÜRÜNÜN İÇİNDE

Dijital Dünyaya Bakışlar

Çeviren: Zeynep Sarıkartal

inka

Sürünün İçinde: Dijital Dünyaya Bakışlar
Byung-Chul Han

Orijinal Adı | *Im Schwarm: Ansichten des Digitalen*

İnka Kitap | 20 | Edebiyatdışı
Çeviren | Zeynep Sarıkartal
Yayına Hazırlayan | Açelya Özgül ve Ahmet Öz
Kapak | İnka Kitap
Sayfa Düzeni | İnka Kitap

1. Baskı | Nisan 2024

ISBN | 978-605-70664-9-7

Copyright © 2013 MSB Matthes & Seitz Berlin Verlagsgesellschaft mbH

Türkçe Yayın Hakkı © İnka Kitap, 2020

Türkçe Çeviri Hakkı © Zeynep Sarıkartal, 2023

MSB Matthes & Seitz Berlin Verlagsgesellschaft mbH ve AnatoliaLit Telif Hakları Ajansı aracılığıyla yayınlanmıştır.

İNKA KİTAP
Osmanağa Mah. Halil Ethem Sok.
Yeğiner İş Merkezi A Blok No:32/28 Kadıköy/İstanbul
Tel: 0216 337 00 09
Yayıncı Sertifika No: 44966
inkakitap@gmail.com

Baskı ve Cilt | Vizyon Basımevi
Matbaa Sertifika No: 52098

Bu kitabın bütün hakları saklıdır. Yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen ya da tamamen ve hiçbir yolla çoğaltılamaz.

BYUNG-CHUL HAN

Sürünün İçinde: Dijital Dünyaya Bakışlar

inka

İçindekiler

Önsöz 9
Saygı Olmadan 11
İnfial Toplumu 17
Sürünün İçinde 19
Medyasızlaştırma 25
Akıllı Hans 31
İmgeye Kaçış 37
Eylemden Parmaklara 41
Çiftçiden Avcıya 47
Özneden Projeye 55
Yeryüzünün Yasası 61
Dijital Hayaletler 65
Enformasyon Yorgunluğu 71
Temsil Krizi 75
Vatandaştan Tüketiciye 79
Hayatın Total Kaydı 83
Psikopolitika 89
Notlar 93

Gözyaşlarım taşıyor,
döndüm yeryüzüne yeniden!

—Faust

ÖNSÖZ

Elektronik ortamların kullanımındaki hızlı artış karşısında medya teorisyeni Marshall MacLuhan 1964'te şöyle demişti: "Elektronik teknoloji tam ortamızda duruyor ve bizler onun Guttenberg teknolojisiyle çarpışması karşısında kör, sağır, dilsiz, ele geçirilmiş haldeyiz."[1] Bugün dijital ortamda da benzer bir durum söz konusu. Bu radikal paradigma değişimini tam kavrayamadan bu yeni ortam tarafından yeniden programlanıyoruz. Bilinçli kararlarımızın altındaki davranışlarımızı, algımızı, duygularımızı, düşüncelerimizi, birlikte yaşama biçimimizi belirleyici bir şekilde değiştiren dijital ortamın gerisinde kalıyoruz. Bugün, bu uyuşmanın sonuçlarını tahmin bile edemeden, dijital ortamda uyuşuyoruz. Bu körlük ve eş zamanlı sersemlik[1] hali, günümüzün krizini oluşturmaktadır.

I Alm. *Benommenheit*, İng. *stupor*. *Stupor*, kritik zihinsel işlev eksikliği ve etkilenen kişinin neredeyse tamamen tepkisiz olduğu ve sadece ağrı gibi yoğun uyaranlara cevap verdiği bir bilinç seviyesidir.—*yhn*

SAYGI OLMADAN

Saygı [*Respekt*], kelime anlamı olarak geriye *dönüp bakmak*[1] demektir. Bir *koruma*, *kollama*, *gözetme* [*Rücksicht*] eylemidir. Başkalarıyla olan saygılı ilişkilerde meraklı *bakışlardan* uzak durulur. Saygı, mesafeli bir bakışı, bir *mesafe pathos*unu varsayar. Bugün saygı, *göster*inin [*Spektakel*] karakteristik özelliği olan mesafesiz bir bakışa boyun eğiyor. *Spektakel* kelimesinin türediği Latince fiil *spectare*, içinde saygının (*respectare*) kökünde mevcut olan koruma/kollama anlamını barındırmayan, röntgenci bir bakıştır. Mesafe, *saygı göstermeyi* (*respectare*) *bakma*dan (*spectare*) ayıran şeydir. Mesafe *pathos*unun ve saygının olmadığı bir toplum, skandal toplumu olmaya doğru ilerler.

Saygı, kamusallığın [*Öffentlichkeit*] yapı taşıdır. Saygının kaybolduğu yerde, kamusallık da çürüyecektir. Kamusallığın çöküşü ve artan saygı yokluğu birbirini koşullandırır. Kamusal alan, başka şeylerin yanısıra, özel olandan say-

1 Alm. *Zurückblicken.*—*çn*

gıyla uzaklaşmayı varsayar. Mesafe-koymak[1], kamusal alan için kurucu niteliktedir. Bugün ise mahremiyetin kamusal alanda sergilendiği, özel olanın sürekli kamusal hale geldiği, total bir mesafesizlik hüküm sürmektedir. Araya mesafe [*Ab-Stand*] koymadan medeni davranış [*An-Stand*] oluşamaz. Anlayış [*Ver-Stand*] da mesafeli bir bakışa ihtiyaç duyar. Dijital iletişim bütün mesafeleri yıkıyor. Mekânsal mesafelerin ortadan kalkması, zihinsel mesafelerin de yıkımına yol açıyor. Dijital olanın medyalitesi/aracılığı, [doğası gereği] saygının içinden çekilip çıkarılmasıyla oluşuyor. Tersine, *Aditum*'da[2] kullanılan izolasyon ve ayrıştırma tekniği ise hayranlık ve huşuyu aynı anda tetikler.

Mesafenin olmaması, özel ve kamusal olanın birbirine karışmasına yol açıyor. Dijital iletişim, bu mahrem ve özel alanların pornografik bir biçimde sergilenmesini teşvik ediyor. Sosyal ağlar da mahrem olanın sergilenme alanı olarak ortaya çıkıyor. Dijital ortam, kamusal alandaki enformasyon üretimini özel olana kaydırarak iletişimi *özelleştiriyor*. Roland Barthes özel alanı, "bir görüntü ya da bir nesne olmadığım o mekân ve zaman dilimi"[3] olarak tanımlıyor. Böyle bakıldığında, bugün hiçbir özel alana sahip olmadığımızı görürüz; *içinde benim bir imgeye dönüşmediğim*, kamera olmayan herhangi bir alan yok. Google Glass, insan gözünün kendisini bir kameraya dönüştürüyor. *Gözün kendisi imgeleri/görüntüleri* [*Bilder*] *üretiyor*. Böylece herhangi bir özel alan artık imkânsız hale geliyor. Hâkim olan ikonik-pornografik zorlanma [*Zwang*], özel alanı tamamen ortadan kaldırıyor.

---

1 Alm. *Distanznahme*. Mesafe koyma, mesafe alma, herhangi bir nesneyle araya mesafe koyma anlamındadır.—*yhn*

Saygı, *adlara* bağlıdır. Anonimlik ve saygı birbirini dışlar. Dijital ortamın teşvik ettiği anonim iletişim, saygıyı kökünden yıkıyor. Anonim iletişim, düşüncesizlik ve patavatsızlık [*Indiskretion*] kültürünün yayılmasının da sorumlusudur. Mahrem olanın ortaya saçılmasında ve saygının yok oluşunda anonimlik de eşit derecede sorumluluk sahibidir. *Shitstorm*[I] da anonimdir. Şiddetini, gücünü buradan alıyor. Ad ve saygı birbiriyle bağlantılıdır. Ad, her zaman *adlandırarak* tanımanın temelidir. *Adlandırılmışlık* aynı zamanda sorumluluk, güven ve söz verme gibi pratiklerle bağlantılıdır. Güven, *ada duyulan inanç* üzerinden tanımlanabilir. Sorumluluk ve söz verme de bir adlandırma edimidir [*Akt*]. Mesajı elçisinden, haberi göndericiden ayıran dijital ortam, adları da yok ediyor.

*Shitstorm*un pek çok nedeni vardır. Bir saygısızlık ve patavatsızlık kültüründe mümkündür. Her şeyden önce, dijital iletişime özgü bir fenomendir. Bu yönüyle, *adların* açıkça kullanıldığı analog yazın ortamına ait olan okur mektuplarından temel olarak farklıdır. Anonim okur mektupları, kendilerini gazete yazı işlerinin çöp kutusunda bulurlar. Ve okuyucu mektupları başka bir zamansallığa işaret eder. İster daktiloyla ister yorucu bir şekilde el yazısıyla yazılmış olsun, yazıldığı andaki heyecanı çoktan yok olmuştur. Buna karşılık, dijital iletişim ise *anında* duygusal boşalmayı mümkün kılar. Üstelik kendi zamansallığı dolayısıyla analog iletişimden daha fazla duygulanım aktarır. Dijital ortam bu bağlamda bir *etkilenim/duygulanım ortamı*dır.[II]

I Dijital ortamda bir kişiye karşı topluca gelişen olumsuzlama silsilesine verilen ad.—*çn*

II Alm. *Affektmedium*. Almanca "Affekt", ve "Gefühle" sözcüklerini sırasıyla *duygulanım/duygulanma* ve *duygu* şeklinde karşıladık.—*yhn*

Dijital ağlar simetrik bir iletişimi destekler. Günümüzde iletişim katılımcıları enformasyonu sadece pasif şekilde tüketmekle kalmıyor, aksine aktif olarak kendileri de üretiyor. Göndericiyi alıcıdan ayıran net bir hiyerarşi yoktur. Herkes aynı anda hem gönderici hem alıcı, hem tüketici hem de üreticidir. Ancak böylesi bir simetri iktidarı[I] tehdit edebilir. Güç/iktidar iletişimi tek yönde, yani yukarıdan aşağıya doğru ilerler. *İletişimsel geri akış*[II] iktidar/güç düzenini yıkar. *Shitstorm* da bütün yıkıcı etkileriyle bir tür *reflü*dür.

Shitstorm, siyasal iletişimdeki iktidar ekonomisinin değişimlerini ifade eder. İktidar ve otoritenin doldurmakta zayıf kaldığı alanlarda genişler. Özellikle hiyerarşinin yataylaştığı durumlarda kendini daha kolay gösterir *shitstorm*. Bir iletişim aracı/ortamı[III] olarak iktidar, iletişimin tek yönde hızla akmasını sağlar. İktidar sahipleri tarafından yapılan eylem seçimi, iktidara tâbi olanlar tarafından *sessizce* takip edilir. Ses ya da gürültü, iktidarın gücünün azalmaya başladığına dair işitsel bir göstergedir. *Shitstorm* da iletişimsel bir gürültüdür. İktidarın aurasal ifadesi olarak *karizma*, *shitstorm*a karşı da en etkili koruma kalkanı niteliğindedir. En başta yayılmaları engeller.

İktidarın mevcudiyeti, eylem seçimlerimin ve iradi kararlarımın başkalarınınkiler arasından elenmesi ihtimalini azaltır. Bir iletişim aracı olarak iktidar, "hayır" ihtimalini göz

I Almanca "Macht" sözcüğü, hem *iktidar* hem de *güç* anlamlarına gelir.—*yhn*

II Alm. *kommunikative Reflux*.—*yhn*

III Alm. *Kommunikationsmedium*.—*yhn*

önünde bulundurarak "evet" olasılığını artırır. "Evet" aslında "hayır"dan çok daha *gürültüsüz*dür. "Hayır" her zaman *yüksek sesli*dir. İktidar iletişimi ses ve gürültüyü azaltır, bu da iletişimsel entropinin azalması demektir. Böylece *buyruk* [*Machtwort*], etrafı sarmaya başlayan uğultuyu aniden yok eder. Bir *sessizlik* yaratır, yani *eylemler için hareket alanı*.

İletişim aracı/ortamı olarak saygı, iktidar ile benzer bir etkide bulunur. Saygı duyulan kişinin görüş ve eylem seçimleri çoğu zaman sorgusuz sualsiz kabul edilir ve benimsenir. Hatta saygı duyulan kişi, rol model [*Vorbild*] olarak görülüp taklit edilir. Taklit etme, iktidar durumunda beklentisel itaate[1] karşılık gelir. Tam da burada, saygının kaybolduğu yerde gürültülü *shitstorm* ortaya çıkar. Saygı duyulan bir kişi *shitstorm* ile ezilip geçilemez. Saygı, birine kişisel ve ahlaki değerlerin atfedilmesiyle şekillendirilebilir. Bu değerlerin genel çöküşü, saygı kültürünü erozyona uğratır. Günümüzün rol modelleri, içsel değerlerden yoksunlar. Herşeyden önce dışsal özellikleriyle karakterize edilirler.

İktidar, asimetrik bir ilişkidir. Hiyerarşik ilişkiler kurar. İktidar iletişimi diyalog temelli değildir. İktidarın tersine saygı, asimetrik ilişkilerle kurulmak zorunda değildir. Saygı sıklıkla rol modellere ya da üstlere karşı duyulsa da, simetrik tanıma ilişkisine dayanan bir *karşılıklı* saygı temel-

---

1 Alm. *vorauseilender Gehorsam*. Beklentisel itaat. "Almancadan gelen ve Almanya'da faşizmin konsolidasyon sürecindeki toplumsal pratiklere istinaden de kullanılan beklentisel itaat kavramı, kişilerin konulmamış yasaklara riayet etmesini ve verilmemiş emirlere uymasını ifade eder. Siyasal baskı ortamlarının yaygın örüntülerinden biridir beklentisel itaat." Kaynak: *Üniversitenin Olağanüstü Hâli*: Akademik Ortamın Tahribatı Üzerine Bir İnceleme, TİHV yayını 126.—*yhn*

de mümkündür. Dolayısıyla, aslında bir iktidar sahibi bile iktidara tabi olanlara saygı duyabilir. Bugün her yerde büyüyen *shitstorm*, bizim artık *karşılıklı* saygının olmadığı bir toplumda yaşadığımızı gösteriyor. Saygı, mesafeye ihtiyaç duyar. Hem iktidar hem de saygı, mesafe yaratan, mesafeli iletişim ortamlarıdır.

*Shitsorm*u göz önünde bulundurarak egemenliğin de yeniden tanımlanması gerekecektir. Carl Schmitt'e göre, olağanüstü hale kim karar veriyorsa egemen odur. Egemenlik üzerine sarf edilmiş bu cümle akustiğe tercüme edilebilir. Egemen, *mutlak bir sessizlik* yaratabilen, tüm gürültüyü ortadan kaldırabilen, tek vuruşla herkesi *susturabilen*dir. Schmitt, dijital ağı kullanma deneyimini yaşayamadı. Herhalde bu onu tümüyle bir krize sürüklerdi. Schmitt'in hayatı boyunca her türlü dalgadan korkarak yaşadığı bilinir. *Shitstorm* da, kontrol edilemeyen bir tür dalga gibi düşünülebilir. Bu dalga korkusu nedeniyle, Schmitt'in geç yaşlarda sahip olduğu televizyon ve radyosunu da evden attığı söylenir. Hatta elektromanyetik dalgaların keşfi vesilesiyle, egemenlik hakkındaki şu ünlü cümlesini de yeniden yazma gereği duydu: "Birinci Dünya Savaşından sonra, 'Olağanüstü hale kim karar veriyorsa egemen odur,' demiştim. İkinci Dünya Savaşından sonra, şimdi yaklaşan ölümümü de göz önünde bulundurarak diyorum ki, 'Uzaydaki dalgalara kim hükmediyorsa egemen odur."[4] Dijital devrim sonrasında Schmitt'in bu cümlesini bir kez daha yeniden yazmamız gerekecek: *Sosyal ağlardaki shitstorma hükmeden kimse egemen odur.*

İNFİAL TOPLUMU

İnfial dalgaları [*Empörungswellen*] dikkat çekmek ve dikkati bir yere yönlendirmek için oldukça etkilidirler. Ancak akışkanlıkları ve değişkenlikleri dolayısıyla kamusal söylemi ve alanı tasarlamak için elverişli değildirler. Bunun için fazla kontrol edilemez, fazla tahmin edilemez, sabitlenemez, geçici ve şekilsizdirler. Bir anda yükselip yine aynı çabuklukta dağılırlar. Bu yönleriyle *Smart Mobs*a benzerler. Kamusal söylem için vazgeçilmez olan stabilite, kararlılık ve süreklilikten yoksundurlar. Dolayısıyla, infial, stabil bir söylemsel bağlama oturtulamaz. İnfial dalgaları çoğunlukla toplumsal veya politik açıdan çok az önemi olan olaylar karşısında ortaya çıkar.

İnfial toplumu bir skandal toplumudur. Herhangi bir *çehre*den [*Contenance*] ve tutumdan yoksundur. İnfial dalgalarının karakteristiği olan isyankârlık, histeri ve inatçılık, hiçbir nesnel iletişime, hiçbir *diyaloğa*, hiçbir *söyleme* izin vermez. Oysa *tutum* [*Haltung*], kamusal olan için kurucudur. Ancak kamusal alanın kurulması için mesafe de gereklidir. İnfial dalgaları aynı zamanda toplulukla çok düşük

düzeyde bir özdeşleşme olduğunu gösterir. Dolayısıyla, *bütüncül-toplumsal* bir *kaygı mekanizması* sağlayacak stabil bir "biz" oluşturmazlar. Sözde öfkeli vatandaşların kaygısı bütün toplum için değil, aksine büyük ölçüde kendileri için bir kaygıdır. Bu nedenle hızla yeniden dağılır.

İlyada'nın açılış sözü *menin*'dir, yani gazap [*Zorn*]. "*Söyle Tanrıça, Peleus oğlu Akhilleus'un gazabını anlatan şarkıyı söyle*", Batı kültürünün ilk anlatısı [*Narration*] böyle başlar. Burada gazap, *İlyada* anlatısını [*Narrativ*] taşıdığı, onu yapılandırdığı, ona ruh verdiği, canlandırdığı ve ritimlendirdiği için şarkı şeklinde söylenir. Bir bakıma *kahramanca eylem aracı*dır gazap. *İlyada* bir *gazap şarkısı*dır. Bu gazap anlatısaldır [*narrativ*], epiktir, çünkü belirli eylemlere zemin oluşturur. Gazabın, infial dalgalarının duygulanımı olarak kızgınlıktan [*Ärger*] temel olarak ayrıldığı nokta burasıdır. Dijital infial *şarkı* olarak söylenemez. Ne eylemde bulunmaya, ne de anlatmaya yeteneklidir. Daha ziyade, herhangi bir eyleme geçme gücü geliştirmeye izin vermeyen, salt duygulanımsal bir *durum*dur. Bugünkü toplumu karakterize eden genel saçılma ve dağılma [*Zerstreuung*], gazabın epik enerjisinin açığa çıkmasına izin vermiyor. Öfke [*Wut*], vurgulu anlamıyla bir etkilenim/duygulanım durumundan çok daha fazlasıdır. Var olan bir durumu kesintiye uğratma ve yeni bir durumu başlatma yetisidir/gücüdür [*Vermögen*]. Bu sayede geleceği üretir. Günümüzün infial kitlesiyse son derece gelip geçici ve dağınıktır. Her eylem için zorunlu olan *kütle* ve *çekim gücünden* yoksundur. Hiçbir gelecek yaratamaz.

SÜRÜNÜN İÇİNDE

Kitle psikoloğu Gustav Le Bon, *Kitleler Psikolojisi*'nde (1895) moderniteyi "kitlelerin çağı" olarak tanımlar. Bu, insan düşüncesinin değişmek üzere olduğu kritik dönemlerden biridir. Şimdiki zaman bir "geçiş ve anarşi periyodu"dur. Geleceğin toplumu organize olurken yeni bir gücü, yani kitlelerin gücünü de hesaba katmak zorunda kalacaktı. Kısa ve öz olarak şu tespitte bulunur Le Bon: "[Bu bakımdan] içine girmekte olduğumuz çağ, gerçekten kelimenin tam anlamıyla *kitlelerin çağı* olacaktır."[5]

Le Bon geleneksel tahakküm düzeninin[1] çökmekte olduğunu görür. "Halkın sesi" artık ağırlık kazanmıştır. Kitleler, "önlerinde bütün güçlerin teslim olduğu sendikalar, ekonomik kanunlara rağmen çalışma şartlarına ve ücretlerine hâkim olmak için iş borsaları, amele sandıkları"[6] kurmaktadır. Parlamentodaki temsilciler onların sadece hizmetkârlarıdır. Le Bon, kitleleri, yeni tahakküm ilişkilerinden türemiş bir

---

I Alm. *Herrschaftsordnung.—yhn*

fenomen olarak görmektedir. "Kitlelerin kutsal hakları", krallarınkinin yerini alacaktır. Le Bon'a göre kitlelerin başkaldırısı hem egemenlik krizine hem de kültürün çöküşüne yol açacaktır. "Kitleler", diyor Le Bon, "kültürü yıkanlardır". Bir kültür, "kendi kendilerine terkedilmiş olan kitlelerin asla ulaşamayacağı şartlar"[7] üzerine kuruludur.

Görünüşe göre bugün tekrar bir krizin, kritik bir geçişin içinde bulunuyoruz; bundan, başka bir köklü değişiklik, yani dijital devrim sorumlu gibi görünüyor. Çoğunluk oluşumu, bir kez daha hali hazırdaki iktidar ve tahakküm ilişkisini sıkıştırıyor. Bu yeni kalabalığın adı *dijital sürü*. Bu sürü, onu çoğunluğun klasik oluşumundan, yani *kitlelerden* radikal bir şekilde ayıran özelliklere sahiptir.

Dijital sürü bir kitle değildir, çünkü içinde *ruh* [*Seele*], özünde *tin* [*Geist*] taşımaz. Ruh, birleştirici ve bütünleştiricidir. Dijital sürü, yalnızlaştırılmış bireylerden oluşur. Kitle ise tamamen farklı bir yapıdadır. Kendisini oluşturan bireylere indirgenemeyecek özelliklere sahiptir. Yeni bir birlikte eriyip kaynaşan bireylerin artık *kendi profilleri* bile yoktur. İnsanların rastgele bir şekilde toplanması henüz bir kitle oluşturmamaktadır. Sadece bir ruh veya tin, onları kendi kendisine yeten, homojen bir kitle halinde bir araya getirir/kaynaştırır. Dijital sürü bu kitle ruhu veya kitle tininden tamamen yoksundur. Kendilerini sürünün içine katan bireyler beraberce bir *biz* oluşturmazlar. Kalabalığı bir eylem kitlesi halinde bir araya getiren/kaynaştıran ahenk onun alametifarikası değildir. Dijital sürü, gerçek kitlelerin aksine kendi içinde tutarlılık göstermez. Kendini

tek bir *ses* olarak ifade etmez. *Shitstrom*da da bu *ses* eksiktir. Bu yüzden, *uğultu* olarak algılanır.

McLuhan için *homo electronicus* bir kitle insanıdır: "Kitle insanı yer kürenin elektronik bir yerlisi ve aynı anda bütün diğer insanlarla bağlantı içinde, sanki küresel bir stadyumda bir izleyici gibidir. Bir stadyum dolusu insanın içinde insan nasıl hiç kimseyse, bu elektronik vatandaş da, kendi özel kimliğini yoğun baskı sonucunda psişik olarak sildirmiş gibidir."[8] *Homo digitalis*, "hiç kimse" [*Niemand*] dışında her şey olabilir. Sürünün bir parçası olarak görünse bile özel kimliğini korur. Her ne kadar kendini anonim olarak ifade etse de, kural olarak bir *profil*i vardır ve sürekli olarak kendisini optimize etmeye çalışır. "Hiç kimse" olmak yerine, kendini sergileyen ve dikkat çekmek için yarışan rahatsız edici biridir/bir kimsedir [*Jemand*]. Diğer yandan ana akım medyadaki hiç kimse böyle bir dikkat çekmeye ihtiyaç duymaz. Özel kimliği silinmiştir. Kalabalığa karışmıştır. Mutluluğu da bundan kaynaklanır. Anonim olamaz, çünkü zaten *hiç kimse*dir. Buna karşılık *homo digitalis* ise çoğunlukla anonim olarak ortaya çıkar ama *hiç kimse* değildir, aksine *biri*dir, *anonim biri*.

*Homo digitalis*in dünyası bambaşka bir topolojiye sahiptir. Stadyum veya amfitiyatro gibi fiziksel toplanma alanları ona yabancıdır. Bunlar kitlelerin topolojisine aittir. Ağın dijital sakinleri fiziksel olarak toplanmazlar. Bir *biz* oluşturacak olan *toplanmanın içselliğinden* yoksundurlar. *Bir araya gelmekten/toplanmaktan yoksun* özel bir *toplaşma*[1], *içsellik*ten,

I Alm. *Ansammlung.—yhn*

ruhtan ya da tinden *yoksun bir kalabalık* oluştururlar. Onlar kendi kendilerine, izole ve yalnız, bir ekranın önünde oturan *hikikomori*lerdir[1]. Radyo gibi elektronik ortamlar insanları *bir araya getirir/toplar*, dijital medya ise *yalnızlaştırır*.

Dijital bireyler zaman zaman *Smart Mobs* gibi gruplarda bir araya gelirler. Ancak, hayvanların oluşturduğu sürülerde olduğu gibi, bu grupların *kolektif hareket etme örüntüleri* fazlasıyla geçici ve istikrarsızdır. *Volatilite* [oynaklık] onların alametifarikasıdır. Bunun dışında, karnavalesk, oyuncu ve bağlayıcı olmayan bir görünüme sahiptirler. Dijital sürü klasik kitleden tam da burada ayrılır, klasik kitle tıpkı işçi kitlesi gibi, oynak değil bilakis gönüllülüğe dayalıdır [*voluntativ*] ve *geçici örüntüler* yerine *sağlam formasyonlar* oluşturur. Tek ruhla, tek bir ideolojiyle birleşerek *tek bir yönde* ilerler. Gönüllü kararlılığı ve sağlamlılığı sayesinde mevcut tahakküm ilişkilerine cepheden saldırabilecek *bize* de, *ortak eylem* becerisine de muktedirdir. Yalnızca ortak eylem kararlılığındaki bir kitle iktidar/güç üretebilir. *Kitle, iktidardır/güçtür*. Dijital sürülerde bu kararlılık eksiktir. Onlar *ilerlemezler*. Oluştukları hızda dağılırlar. Bu geçicilikleri yüzünden siyasal enerji geliştiremezler. *Shitstorm*lar da aynı şekilde, hâkim *iktidar ilişkileri*ni sorgulayabilecek bir güce sahip değildirler. Sadece ifşa ederek ya da skandal yaratarak tekil *kişiler*in üzerine saldırırlar

---

I Japonya'da kendisini kendi isteğiyle evine veya odasına kapatıp sosyal iletişimini minimuma indiren insan. Sağlık bakanlığı bu fenomeni 'toplumla ve ailesiyle bağını en az altı ay kesen kişiler' olarak tanımlamıştır. İlk kez 1998'de psikolog Tamaki Saito tarafından kullanılan terim, dijital çağın öncesinden gelen ve şekil değiştiren bir fenomendir.—*çn*

Micheal Hardt ve Antonio Negri'ye göre küreselleşme birbirine taban tabana zıt iki güç geliştirmektedir. Bir yandan bir merkezi olmayan, yersiz yurtsuzlaşmış bir kapitalist tahakküm düzeni, yani "İmparatorluk"u inşa eder. Diğer yandan da ağ aracılığıyla birbirleriyle iletişim kuran ve ortak hareket eden tekilliklerin bir bileşimini, "Çokluk" adı verilen şeyi yaratır. İmparatorluk içinde, ona karşı muhalefet eden imparatorluğu.

Hardt ve Negri teori modellerini tarihsel olarak demode olmuş sınıf ya da sınıf savaşı gibi kategoriler üzerine inşa ederler. "Çokluğu" ortak eylem becerisi olan bir sınıf gibi tanımlarlar: "Bir ilk yaklaşım, Çokluğu, sermayenin idaresinde çalışan, dolayısıyla sermayenin idaresini reddeden sınıf olma potansiyelini taşıyan herkes olarak tanımlamaktır."[9] İmparatorluktan yayılan şiddet, *yabancı ülkelerin sömürüsü*nden[I] kaynaklanan bir şiddet olarak yorumlanır: "Çokluk toplumsal dünyamızın gerçek üretici gücüyken, İmparatorluk yalnızca Çokluğun hayat damarlarını kurutan bir kapandır; ya da Marx'ın söyleyebileceği gibi, ancak canlıların kanını emerek hayatını sürdürebilen, ölü emeğin biriktirilmesinden beslenen bir vampir rejimidir."[10] Sınıftan bahsetmek, yalnızca bir sınıf çoğulluğu dahilinde anlamlıdır. Çokluk ise *biricik* [*einzige*] sınıftır. Onun içine kapitalist sistemde yer alan *herkes* dahildir. İmparatorluk, Çokluğu sömüren tek hâkim sınıf değildir, çünkü bugün insan özgürleştiğini zannederken kendi kendini sömürüyor. Bugünün performans öznesi aynı anda hem fail [*Täter*] hem de kurban [*Opfer*] olabiliyor. Negri ve Hardt, belli

I Alm. *Fremdausbeutung.—yhn*

ki, bu başkasını sömürmekten çok daha etkili olan *kendi kendini sömürme* mantığını fark edememiş. İmparatorlukta aslında *hiç kimse* hüküm sürer. O, *herkes*in üzerini örten kapitalist sistemin kendisini temsil eder. Bu sayede, bugün tahakküm olmaksızın bir sömürü mümkün olmaktadır.

Neo-liberal ekonomik özneler ortak eylem becerisine sahip bir *biz* oluşturamaz. Toplumun artan egoistleşmesi ve atomize olması ortak eylem alanını radikal bir şekilde daraltıyor ve böylece kapitalist düzeni gerçekten sorgulayabilecek bir karşı gücün oluşmasını engelliyor. *Socius* yerini *solus*a bırakıyor. Günümüzün toplumsal durumu, Çokluk tarafından değil, daha ziyade *yalnızlık* tarafından karakterize edilmektedir. O, ortak olanın ve topluluğa has olanın genel bir çöküşü tarafından kuşatılmıştır. Dayanışma kayboluyor. Özelleştirme ruhun derinliklerine kadar yerleşiyor. Topluluğun erozyonu, bir ortak eylem ihtimalini giderek azaltıyor. Hardt ve Negri bu toplumsal gelişmelerden habersiz gibiler ve Çokluktan komünist bir devrim çıkartmaya çalışıyorlar. Kitapları, komünizm hakkında romantik bir yüceltmeyle sona eriyor: "Postmodern dönemde bir kez daha kendimizi Assisili Francis'in durumunda buluyor ve iktidarın sefaleti karşısına varlığın şenliğini dikiyoruz. Bu, hiçbir iktidarın kontrol edemeyeceği bir devrimdir; çünkü biyo-iktidar ve komünizm, ortak faaliyet [*Kooperation*] ve devrim, sevgi içinde, yalınlık ve hatta masumiyet içinde bir arada var olurlar. Bu, komünist olmanın dayanılmaz hafifliği ve sevincidir."[11]

MEDYASIZLAŞTIRMA[I]

Dijital ortam bir *mevcudiyet*-ortamıdır[II]. Onun zamansallığı dolaysız simdiki zamandır. Dijital iletişim, enformasyonların, arabulucuların aracılığı olmadan üretilmesi, gönderilmesi ve alınmasıyla karakterize edilir. Onlar aracılar tarafından gözden geçirilmez ve filtrelenmezler. Araya giren aracı-merciler giderek daha fazla ortadan kaldırılmaktadır. Aracılık ve temsil sanki bir çeşit yetersizlik, şeffaflık eksikliği veya zaman ve enformasyon trafiğine yol açan bir şeymiş gibi yorumlanmaktadır.

Radyo gibi klasik bir elektronik kitle iletişim aracı yalnızca tek yanlı bir iletişime izin verir. Amfiteatral yapısı nedeniyle karşılıklı etkileşim mümkün değildir. Yansımanın olmadığı bir *radyoaktif* ışıma gibidir adeta. Tek yönlü bir ışıma

---

I Alm. *Entmediatisierung*. Türkçeye "medyalaştırma" şeklinde çevrilen "mediatisierung" kavramı/kelimesiyle, eklendiği fiillere "bir yerden veya nesneden uzaklaşma, çıkma, durum değişikliği" anlamlarını yükleyen "ent-" önekinden üretilen bu kavramı "medyasızlaştırma" şeklinde çevirdik, ama "aracısızlaştırma" anlamını da hatırlamakta fayda var.—*yhn*

II Alm. *Präsenz*-Medium. "Präsenz": hazır bulunma, mevcudiyet.—*yhn*

yayar. Mesajın alıcıları pasifliğe mahkûm edilmiştir. Ağ, bir *yayılma merkezi*ne sahip olan amfitiyatrodan tamamen başka bir topolojiye sahiptir. Bu merkez, aynı zamanda bir iktidar mercii olarak da gösterir kendini.

Bugün biz enformasyonun yalnızca pasif alıcıları ve tüketicileri değiliz, aynı zamanda aktif gönderici ve üreticileriyiz. Enformasyonu yalnızca pasif olarak tüketmekle yetinmiyoruz, aksine onu aktif bir şekilde üretmek ve iletmek istiyoruz. Aynı zamanda hem üretici hem de tüketiciyiz. Bu ikili rol, enformasyon miktarını inanılmaz ölçüde çoğaltıyor. Dijital ortam yalnızca pasif izleyici için bir pencere yaratmaz, aynı zamanda içinden kendi yarattığımız enformasyonu taşıyarak geçebildiğimiz kapılar açar. *Windows*, ara alanlar ya da aracı-merciler olmadan diğer *pencereler*le [*Windows*] iletişim kuran *kapıları olan pencereler*dir. *Windows* ile bir kamusal alana değil, başka *Windows*'lara bakarız. Dijital medyanın radyo veya televizyon gibi kitle iletişim araçlarından ayrıldığı yer burasıdır. Bloglar, Twitter veya Facebook gibi ortamlar iletişimi medyasızlaştırırlar/aracısızlaştırırlar. Bugünün enformasyon ve görüşler[1] toplumu bu medyasızlaştırılmış iletişim üzerine kuruludur. Herkes enformasyon üretiyor ve gönderiyor. İletişimin medyasızlaştırılması gazetecileri, bir zamanların elit temsilcilerini, bu "kanaat oluşturucuları", bu *kanaat rahiplerini* gereksiz ve anakronik hale getiriyor. Dijital ortam her türlü rahipler sınıfını ortadan kaldırıyor. Genel medyasızlaştırma *temsil* çağının sonunu getiriyor. Bugün herkes,

1 Alm. *Meinung*. İng. *opinion*. Kanı, kanaat, görüş. Öznel fikir ve yorumlar.—*çn*

herhangi bir aracı olmaksızın doğrudan orada olmak ve görüşlerini *sunmak* istiyor. Temsil, yerini *mevcudiyete/hazır bulunmaya* veya *ortak temsile* [*Kopräsentation*] bırakıyor.

Medyasızlaştırma yönündeki artan baskı siyaseti de etkiliyor. Temsile dayalı demokrasiyi baskı altına alıyor. Siyasal temsilciler aracı [*Transmitter*] olarak değil, aksine engelleyici/bariyer olarak görülüyor. Bu nedenle, aracısızlaştırma/medyasızlaştırma baskısı kendini şeffaflık ve daha fazla katılım talebi olarak ifade ediyor. Korsan Parti[I] başlangıçtaki başarısını tam da medyadaki bu gelişmeye borçludur. Dijital ortamın ürettiği artan *mevcudiyet*-zorlaması[II], genel olarak temsil prensibini tehdit ediyor.

Temsil, çoğu zaman çok pozitif bir etki üreten bir filtre gibi çalışır. Seçici bir etkiye sahiptir ve *ayrıcalıklı* [*exclusive*] olmayı mümkün kılar. Bazı yayınevleri oldukça zorlu bir programı takip ederek kültürel ve tinsel eğitim sağlarlar. Dili geliştirirler. Gazeteciler kaliteli haber yapabilmek için hayatlarını bile riske atarlar. Öte yandan aracısızlaştırma/medyasızlaştırma ise pek çok alanda bir kitleselleşmeye, yığınlaşmaya [*Vermassung*] yol açıyor. Dil ve kültür sığlaşıyor, kabalaşıyor. Başarılı Amerikalı yazar Bella Andre şöyle diyor: "Kitaplarımı hemen yayınlayabilirim. Önce ajansla-

I Söylem ve eylemlerinde doğrudan demokrasi, bilginin serbest dolaşımı, sivilleşme, nefret söylemi ve ırkçılık karşıtı mücadeleyi ön plana alan partiler tarafından pek çok ülkede benimsenen bir şemsiye kavram. İsveç'te 2006'da "Korsan Parti" adıyla kurulan parti, özellikle telif hakları ve patent sisteminde reform ile devlet yönetiminde şeffaflık söylemini benimsemişti.—*çn*

II Alm. *Präsenz-Zwang.—yhn*

rımı fikirlerimle ikna etmek zorunda değilim. Okuyucularımın tam okumak istediği kitabı yazabilirim. Ben kendi okuyucu kitlemim."[12] "Kendi okuyucu kitlemim" ifadesi ile "kendi seçmen kitlemim" ifadesi arasında özsel bir fark yoktur. "Ben kendi seçmen kitlemim" demek, vurgulu anlamda politikacının, yani kendi bakış açısında ısrar eden ve seçmene uymak yerine bir *vizyonla onların önüne geçen* politikacının sonu anlamına gelir. Siyasalın zamanı olarak *gelecek* yok oluyor.

Stratejik eylem olarak siyaset [*Politik*], bir enformasyon iktidarı, yani enformasyonun üretimi ve dağıtımı üzerinde bir egemenlik talep eder. Bu yüzden, enformasyonların bilinçli olarak saklanabileceği kapalı alanlardan tamamen vazgeçemez. Gizlilik, siyasalın[I], yani stratejik iletişimin zorunlu bir parçasıdır. Herşey bir anda kamuoyuna duyurulursa, siyaset kaçınılmaz olarak nefessiz kalır, kısa vadeli hale gelir ve laf kalabalığına dönüşür. Total şeffaflık, siyasal iletişime yavaş, uzun vadeli bir planlamayı imkânsız kılan bir zamansallık dayatır. Bir şeylerin *olgunlaşmasına* izin vermek artık mümkün değildir. Gelecek, şeffaflığın zamansallığı değildir. Şeffaflık, şimdiki zamanın ve mevcudiyetin[II] hâkimiyeti altındadır.

Şeffaflık zorlaması altında, farklı görüşler ya da alışılmadık fikirler dile dahi getirilemez. Neredeyse hiçbir şeye cesaret edilemez. Şeffaflık buyruğu güçlü bir konformizm zorlaması üretir. Tıpkı sürekli olarak bizi gözetleyen kameralar

I Alm. *politischen.—yhn*
II Alm. *Präsenz und Präsens.—yhn*

gibi, izlenmekte olduğumuz hissiyatını yaratır. Panoptik etkisi de buradan gelir. En nihayetinde iletişimin bir Koordinasyonuna[I] ya da aynının tekrarına ulaşılır: "Daimi medyatik gözlenme, biz politikacılara provokatif veya popüler olmayan konuları ve pozisyonları gizli bir ortamda bile tartışmak için gerekli olan özgürlüğe sahip olmadığımızı göstermiştir. Her zaman birinin bunu medyaya aktarmasını beklemek zorundasınız."[13]

Crowdfunding ile finanse edilmiş kolektif kitap projesi *Yeni Bir Versiyon Mümkün*'ün yazarı Dirk von Gehlen, yazma eyleminin kendisini şeffaflaştırma iddiasında. Ama ne tür bir yazı tamamen şeffaf olabilir ki? Peter Handke için yazı yazmak yalnız yapılan bir keşif gezisidir. Bilinmeyene, daha önce ayak basılmamış olana[II] doğru yola çıkar. Bu bakımdan, vurgulu anlamda eylemde bulunmaya, hatta düşünmeye benzer. Heidegger de düşünmeyle ayak basılmamış olana doğru gider. Düşüncesinde önemli bir adım attığı ve cesaretle bilinmeyene doğru ilerlediği her seferinde Eros'un kanat çırpmaları onu etkiler.[14] Yazmanın kendisinin şeffaflaştırılması talebi, aslında yazıyı fesh etmekle aynı anlama gelir. Yazmak ayrıcalıklı bir edimdir [*Tun*]; kolektif, şeffaf yazı ise salt toplamaya dayalıdır.[III] T*amamen başka, tekil* olanı üretme becerisi yoktur. Şeffaf yazı, yalnız-

I Alm. *Gleichschaltung*. "Koordinasyon" olarak karşıladığımız bu kavram tam olarak "Nazileştirme" anlamına gelir. Nazi Almanyası'nda siyasi partiler, devlet kurumları, kültür ve meslek örgütleri dahil, bütün devlet ve toplumun Nazi düşüncesine uygun hale getirilmesini amaçlayan politika ve uygulamaları ifade eder.—*çn*

II Alm. *Unbegangene.—yhn*

III Alm. *additiv*. "Toplamsal", yani "toplama işlemine dayalı".—*yhn*

ca toplamsal olan enformasyonları bir araya getirir. Dijital olanın işleme tarzı tam olarak bu tür bir toplama işlemi üzerine kuruludur. Böylesi bir şeffaflık iddiası katılımcılık ve enformasyon edinme özgürlüğünün çok ötesine geçer. Bir paradigma değişiminin habercisidir. Ne *olduğunu* ve *olabileceğini* sunması açısından normatiftir. Yeni bir *oluşu/varlığı* [*Sein*] tanımlar.

Michel Butor bir söyleşisinde bir tinsel/zihinsel kriz saptar. Bu kriz, aynı zamanda kendisini bir edebiyat krizi olarak da ifade etmektedir: "Yalnızca ekonomik bir kriz değil, edebi bir kriz de yaşıyoruz. Avrupa edebiyatı tehlike altında. Avrupa'da deneyimlemekte olduğumuz şey, aslında tinin/zihnin bir krizidir."[15] Bu tinsel/zihinsel krizi nasıl farkettiğine dair soruyu ise şöyle yanıtlar Butor: "Yaklaşık on ya da yirmi yıldır edebiyatta yeni bir şey olmuyor. Çok fazla şey basılıyor ama ruhsal açıdan bir durgunluk söz konusu. Bunun nedeni bir iletişim krizinden geçiyor olmamız. Yeni iletişim araçları hayranlık uyandırıcı ama aynı zamanda muazzam bir gürültüye de yol açıyor." Tinin/zihnin ortamı *sessizlik*tir.[1] Öyle görünüyor ki, dijital iletişim bu *sessizliği* tahrip ediyor. İletişimsel gürültüye neden olan toplamsal olandır, tinin/zihnin hareket etme tarzı değil.

1 Alm. "Das Medium des Geistes ist die *Stille*." Aimanca "*Geist*"ın çok anlamlı bir kavram olduğunu hesaba katarak okumakta fayda var. Tin, zihin, ruh, vs.—*yhn*

AKILLI HANS

20. Yüzyılın başlarında bir Alman atı dünya çapında üne kavuşmuştu. Güya hesap yapabildiği söyleniyordu. "Akıllı Hans" ismiyle ünlenmişti. Basit hesap sorularına nalı ile veya başı ile doğru cevabı veriyordu. Örneğin kendisine "3 artı 5 kaçtır" sorusu sorulduğunda, nalını sekiz kere yere vurarak cevaplıyordu. Hatta bu olağanüstü olayı açıklayabilmek için aralarında bir filozofun da bulunduğu bilim adamlarından oluşan bir komisyon kuruldu. Komisyon, atın aslında hesap yapamadığını belirledi. Yaptığı şey, karşısında duran insanların yüz ifadeleri ve beden dilindeki ince farklılıkları yorumlayabilmekten ibaretti. Görünüşe bakılırsa, hazır bulunan seyircilerin belirleyici toynak vuruşundan önce istemsizce gergin bir duruş sergilediklerini hassas bir şekilde kaydediyordu. Bu gözle görülür gerilimi hissettiğinde, at toynağını yere vurmayı bırakıyordu. Yani her seferinde doğru cevabı veriyordu.

İletişimin sözlü kısmı aslında oldukça kısıtlıdır. Jest, yüz ifadesi ya da beden dili gibi sözsüz ifade biçimleri insan

iletişimini oluşturur. Ona *dokunsallık*[1] katar. Dokunsal ile kastedilen fiziksel temas, sadece görsellik değil, bilakis diğer duyuların da dahil olduğu, insan algısının çok-boyutluluğu ve çok-katmanlılığıdır. Dijital ortam, iletişimi dokunsallık ve fiziksellikten yoksun bırakmaktadır.

Dijital iletişimin sunduğu rahatlık ve verimlilik nedeniyle, gerçek kişilerle, hatta gerçek olan herşeyle temas etmekten giderek daha fazla kaçınıyoruz. Dijital ortam, gerçek muhatabın giderek daha fazla ortadan kaybolmasına neden oluyor. Onu bir direnç olarak algılıyor. Böylelikle dijital iletişim gitgide daha da bedensiz ve çehresiz hale geliyor. Dijital olan, Lacan'ın gerçek [*real*], imgesel [*imaginär*] ve simgesel [*symbolisch*] üçlemesini radikal bir biçimde yeniden düzenliyor. Gerçeği parçalarına ayırıyor ve *imgeseli bütünselleştiriyor*. Akıllı telefon, dijital bir ayna olarak geç çocukluktaki aynalama döneminin yerini alıyor. Kendimi içine kapattığım narsistik bir mekân, hayali bir alan [*Sphäre*] açıyor. Akıllı telefon aracılığıyla konuşan, *öteki* değildir.

Akıllı telefon, karmaşıklıktan yoksun bir girdi-çıktı [*input-output*] moduyla çalışan dijital bir cihazdır. Her türlü negatiflik biçimini siliyor. Böylece, insan karmaşık bir tarzda *düşünmeyi* unutuyor. Ayrıca zamansal *genişlik* ya da *uzak görüşlülük* gerektiren davranış biçimlerini de köreltiyor. Kısa vadeciliği ve dar görüşlülüğü destekleyerek, *uzun ve yavaş* olan herşeyi göz ardı ediyor. Aralıksız beğenme/*like*, bir pozitiflik mekânı yaratıyor. *Öteki*nin müdahalesi olarak deneyim ise, negatifliği dolayısıyla hayali kendini

1 Ya da *fühlbarkeit*. Bkz. "haptik algı".—*yhn*

yansıtmayı[I] kesintiye uğratır. Dijitalin doğasında var olan pozitiflik, böylesi bir deneyimin gerçekleşme ihtimalini azaltıyor. *Aynı* olanı sürdürüyor. Akıllı telefon, aslında dijital olan gibi, negatiflikle baş etme becerisini zayıflatıyor.

Geçmişte karşımızda-duran [*Gegenüber*] şeyi, örneğin bir resmi, bugün olduğundan daha bakışsal ve çehresel olarak, yani bize bakan, kendi gelişiminde, özerkliğinde veya kendine ait yaşamında ısrar eden, *bana direnen* veya *beni dengeleyen* bir şey olarak algılardık. Karşıda-duranın [*Gegenüber*] geçmişte bugünkünden daha fazla negatiflik, daha fazla karşıtlık [*Gegen*] içerdiği açıktır. Bugün bana bakan, bana müdahale eden ya da üzerime gelen bu karşıda-duran çehreler[II] giderek daha fazla ortadan kayboluyor. Önceleri, Sartre'ın da dediği gibi, *öteki*nin kendisini haber veren daha fazla *bakış* [*Blick*] vardı. Sartre bakışı yalnızca insan gözüyle ilişkilendirmez. Daha ziyade, dünyanın kendisini bir bakış olarak anlar. B*akış* olarak *öteki* her yerdedir. Şeylerin kendileri de bize bakmaktadır: "Şüphe yok ki *çoğu kez* bir bakışı ortaya koyan şey, iki göz yuvarlağının bana doğru odaklanmasıdır. Ama bakış, dallardaki bir hışırtı, sessizliğin izlediği ayak sesleri, bir pencere kanadının aralanması, bir perdenin hafifçe hareket etmesiyle de kendini pekâlâ ele verecektir."[16]

Dijital iletişim, bakış fakiri bir iletişimdir. Bir yazar, Skype'ın onuncu yıldönümü vesilesiyle yazdığı makalede şunları belirtiyor: "Video-görüşme, mevcut olma yanılsaması

I Alm. *Selbstbespiegelung.—yhn*
II Alm. *antlitzhafte Gegenüber.—yhn*

yaratarak birbirini seven iki kişi arasındaki mekânsal ayrılık durumunu daha dayanılır hale getirdi. Ancak kalan mesafe devamlı kendini hissettiriyor—belki de en çok görüşmeyi aceleyle sonlandırma anında. Bunun nedeni Skype üzerinden biribirimize bakmamızın mümkün olmamasıdır. Ekranda başkasının gözlerine bakmaya çalıştığımızda, kamera ekranın üst kısmında olduğu için, sanki karşımızdaki kişi aşağıya doğru bakıyormuş gibi görünür. Doğrudan karşılaşmanın bu güzel özelliği, yani birine bakmanın her zaman bakılmak anlamına gelmesi, yerini bir bakış asimetrisine bıraktı. Skype sayesinde 24 saat birbirimizle yakın olabiliriz ama aynı zamanda bu süre boyunca birbirimizi sürekli gözden kaçırırız."[17] Bu birbirimizi gözden kaçırma mecburiyetinin tek suçlusu kamera optiği değildir. Aksine, temelde eksik olan *bakış*a, mevcut olmayan *öteki*ye gönderme yapmaktadır. Dijital ortam bizi *öteki*den gitgide daha fazla uzaklaştırıyor.

Bakış, Jacques Lacan'ın imge teorisinin de merkezi bir kategorisidir. "Ben şu iddiada bulunuyorum—tabloda her zaman mutlaka bakışla ilgili bir şey kendini açığa vurur."[18] Bakış, bana bakan, beni etkileyen ve büyüleyen imgenin içindeki *öteki*dir. *Studium*un homojen dokusunu yırtan *punktum*dur. Ötekinin bakışı olarak, imgeye bakmaya doyamayan göze karşı muhalefet eder. Göze hoş geleni delip geçer ve özgürlüğümü sorgular. Giderek artan algının narsistleşmesi, bakışı, yani ötekini yok ediyor.

Dokunmatik ekranda yapılan tıklamaların ötekiyle ilişkiye dair bir sonucu vardır. Ötekini kendi ötekiliğinde inşa eden her türlü mesafeyi ortadan kaldırır. Bu nedenle ekran-

daki resme tıklayabilir ve doğrudan dokunabiliriz, çünkü o zaten bakışını, çehresini kaybetmiştir. *Çimdik hareketiyle* ötekini de kontrol edebiliyorum. Ötekileri kendi yansımamızı görünür kılmak için uzaklaştırıyoruz. Lacan, dokunmatik ekranın, beni aynı anda hem ötekinin bakışlarından koruyan hem de onu görmemi sağlayan bir ekran (*écran*) olarak imgeden farklı olduğunu söyleyecektir. Akıllı telefonların dokunmatik ekranlarını *şeffaf ekran* olarak adlandırabiliriz. O, bakıştan yoksundur.

Şeffaf yüz diye bir şey yoktur. Arzu edilen yüz her zaman *opak*tır. Opak, kelime anlamı olarak *gölgeli* demektir. Gölgenin bu negatifliği, arzu için kurucu niteliktedir. *Şeffaf ekran*, her zaman ötekinin arzusu olan arzuya izin vermez. Tam da bu gölgelerin bulunduğu yerde, *parlaklık* da vardır. Gölgeler ve parlaklık aynı mekânda ikamet ederler. Onlar arzunun mahallidir.[1] Şeffaf olan *parlamaz*. Parlaklık, ışığın kırıldığı yerde oluşur. Bir kırılma, kırılmışlık olmadan Eros ya da arzu da oluşamaz. Tekdüze, pürüzsüz, şeffaf bir ışık, arzunun ortamı değildir. Şeffaflık arzunun sonu demektir.

Leonardo da Vinci üzeri kapalı bir portreye bakıp şunları söylemiş: "Non iscoprire se liberta t'è cara ché 'l volto mio è carcere d'amore" (Eğer özgürlüğü seviyorsan açma, çünkü benim yüzüm sevginin hapisanesidir).[19] Bu sözler, bugün *facebook* çağında artık mümkün olmayan özel bir 'yüz ile karşılaşma' deneyimini ortaya koyuyor. Kendini sergileyen ve ilgi görmeye çalışan yüz, bir *yüz* değildir. Doğasında bir bakış barındırmaz. Sergilemenin yönelimselliği, bakışı

1 Alm. *Orte des Begehrens.—yhn*

oluşturan içselliği ve tereddütlü davranışı yok eder: "Aslında O hiçbir şeye bakmıyor: sevgisini ve korkusunu kendi içinde *saklıyor*: işte BAKIŞ budur."[20] Sergilenen yüz, beni kendine çeken ve büyüleyen bir karşımda-duran çehre değildir. Böylece, bugün sevginin zindanı yerini özgürlüğün cehennemine bırakıyor.

İMGEYE KAÇIŞ

Günümüzde imgeler/görüntüler sadece birer kopya değil, aynı zamanda birer rol modeldir de. Daha iyi, daha güzel, daha canlı olmak için imgelere sığınırız. Açıkçası evrimi hızlandırmak için yalnızca teknolojiyi değil, imgeleri de kullanıyoruz. Evrimin temelde bir *imge*-lemeye/*imge*-oluşturmaya[1] dayandığı, imgesel olanın evrim için kurucu olduğu söylenebilir mi? Dijital ortam, görüntülerin yetersiz olarak algılanan gerçeklikten daha canlı, daha güzel, daha iyi görünmesini sağlayan *ikonik tersine çevirmeyi* tamamlıyor: "Bir kahvede çevremizdeki müşterileri gösteren biri (haklı olarak) şöyle demişti bana: 'Bak, ne kadar iç karartıcılar! Bugünlerde görüntüler insanlardan daha canlı.' Dünyamızın alametifarikalarından biri de sanırım bu tersine dönmedir: genelleştirilmiş bir görüntü/imge repertuvarına göre yaşıyoruz biz. Her şeyin görüntüye dönüştürüldüğü Amerika Birleşik Devletleri'ni düşünün: yalnızca görüntüler var olur ve üretilir ve tüketilir orada."[21]

I Alm. Ein-*Bild*-ung.—*yhn*

Kopyalar olarak optimize edilmiş bir gerçekliği temsil eden imgeler/görüntüler, imgenin orijinal ikonik değerini yok etmektedir. Gerçek olan tarafından rehin alınıyorlar. Bu nedenle bugün, bu kopya akışına rağmen veya onun sayesinde, ikonoklastlaşmış haldeyiz. Tüketime uygun hale getirilen imgeler, gerçek olanın salt bir kopyasından daha fazlası olan imgenin tikel semantik ve poetik özelliklerine zarar veriyor. Görüntüler, tüketime uygun hale getirilerek evcilleştiriliyor. *Görüntülerin* bu şekilde *evcilleştirilmesi* onların *deliliklerinin* [*Verrücktheit*] ortadan kalkmasını sağlıyor. Böylece *hakikatlerinden* mahrum kalıyorlar.

Paris-Sendromu, çoğunlukla Japon turistleri etkileyen akut bir psişik bozukluğu ifade eder. Etkilenenler, halüsinasyon, de-realizasyon, de-personalizasyon, endişe ve baş dönmesi, terleme veya çarpıntı gibi psikosomatik semptomlardan muzdariptir. Tetikleyici unsur, Japonların seyahatten önce yarattıkları ideal Paris imgesiyle şehrin gerçekliği arasındaki keskin farktır. Japon turistlerin fotoğraf çekmeye yönelik takıntılı, neredeyse histerik eğiliminin, korkutucu gerçekliği resimler aracılığıyla yakalamayı hedefleyen bilinçsiz bir savunma reaksiyonunu temsil ettiği varsayılabilir. İdeal görüntüler olarak *güzel* fotoğraflar, onları *kirli gerçeklikten* uzaklaştırır.

Hitchcock'un "*Rear Window*" (Arka Pencere) filmi, *gerçek olan* karşısındaki şok deneyimi ile bir kalkan olarak görüntü arasındaki bağlantıyı gözler önüne serer. *Rear* [arka] ile *real* [gerçek] arasındaki tınısal yakınlık da bunun başka bir göstergesidir. Avluya bakan pencere tam bir *görsel şölen*dir. Tekerlekli sandalyeye mahkûm *fotoğrafçı* Jeff (James

Stewart), pencerenin önünde oturur ve karşı komsularının penceresinde sergilenen bürlesk hayatın tadını çıkarır. Bir gün bir cinayete tanık olduğunu düşünür. Şüpheli, karşısında yaşayan Jeff tarafından gizlice izlendiğini fark eder. Tam bu anda, Jeff'e *bakar*. *Öteki*nin bu tekinsiz *bakışı*, aslında *gerçek olan*ın bakışı, *Arka Pencere*'nin bir görsel şölen olma özelliğine son verir. Sonunda şüpheli, *tekinsiz gerçek*, kapısını kırarak Jeff'in evine girer. Fotoğrafçı Jeff, onu fotoğraf makinasının flaşıyla kör etmeye, yani onu bir *imge*ye hapsetmeye ve *geri itmeye* çalışır ama başaramaz. Jeff, katil olduğu gerçeği ortaya çıkan şüpheli tarafından *pencere*den aşağı atılır. Tam bu anda, *Arka Pencere*, *gerçek* bir *pencere*ye dönüşür. Filmin kapanışı: *gerçek pencere* geri çevrilmek suretiyle tekrar görsel şölene, *Arka Pencere*'ye dönüşür.

Arka Pencere filmindekinin aksine, dijital *pencereler*den [*windows*] gerçek olanın, hatta *öteki*nin zorla içeri girme tehlikesi yoktur. Dijital pencereler olarak, bizi gerçek olandan, *Arka Pencere*'den daha etkili bir şekilde korurlar. Genelleştirilmiş tasarımları takip ederler. Dijital ortam, analog medyaya kıyasla *gerçek olan*la daha fazla mesafe yaratır. Aslında, dijital ile gerçek arasında daha az *analoji* mevcuttur.

Bugün dijital medyanın yardımıyla muazzam miktarda imge üretiyoruz. Bu kitlesel imge üretiminin kendisi de aslında bir çeşit savunma ve kaçış reaksiyonu olarak yorumlanabilir. Günümüzde optimizasyon çılgınlığı imge üretimini de içine alıyor. Kusurlu olarak algılanan gerçeklik karşısında imgelere sığınıyoruz. Beden, zaman, ölüm vb. olgusal gerçeklere direnmek için dinlerin değil, aksine optimizasyon tekniklerinin yardımına başvuruyoruz. Dijital ortam olgusallıktan çıkarıyor.

Dijital ortam yaştan, kaderden ve ölümden yoksundur. Zamanın kendisi onun içinde *donmuş*tur. O zamansız bir ortamdır. Analog medya ise tersine, *zamandan muzdariptir*. *Tutku*, onun kendini ifade etme biçimidir: "Fotoğraf yalnızca kâğıdın genel (yok olabilir) kaderine sahip değildir; daha kalıcı yüzeylere yapıştırılsa da hâlâ ölümlüdür: tıpkı yaşayan bir organizma gibi, filiz sürmüş gümüş tanecikleri düzeyinde doğar, bir an serpilir, sonra yaşlanır... Işık ve nemin etkisiyle solar, zayıflar, yok olur [...]"[22] Barthes analog fotoğrafçılığı, *zamanın negatifliğ*inin kurucu olduğu bir yaşam biçimiyle ilişkilendirir. Buna karşılık dijital imge, dijital ortam ise hem oluşun [*Werden*] hem de yaşlanmanın, hem doğumun hem de ölümün silindiği farklı bir yaşam biçimiyle birlikte gider. Kalıcı bir mevcudiyet ve şimdiki zamanla karakterize edilir. Dijital imge çiçek açmaz ya da parlamaz, çünkü çiçek açma solmanın negatifliğine, parlama ise gölgenin negatifline kazınmıştır.

EYLEMDEN PARMAKLARA

Tarih için fiil *eylem*dir. Hannah Arendt bunu "bir *initium* ortaya koyma"[I], yani yeni, bambaşka bir şeyin başlamasına izin verme gücü olarak görür. Bu yolla doğumluluğu, doğmuş olmayı[II], eylem için ontolojik koşula yükseltir. Her doğum, yeni bir başlangıç vaat eder. Eylemde bulunmak demek, yeni bir başlangıç yapmak, yeni bir dünyanın başlamasına izin vermek demektir.[23] Dünyanın tabi olduğu otomatik süreçler göz önüne alındığında eylem sanki bir "mucize"[24] gibidir. Onun "mucize yaratma" becerisi, "inanç" ve "umut" verir. Eylemin bu soteriyolojik boyutu "hiçbir yerde Noel oratoryolarının 'sevinçli haberi' duyurduğu sözlerden daha özlü ve güzel ifade edilemez: 'Bu çocuk bize geldi.' "[25]

Vurgulu anlamıyla eylem bugün hâlâ mümkün mü? Edimlerimiz, radikal bir yeni başlangıç mucizesi tarafından bile kesintiye uğratılamayan ve artık kararlarımızın öznesi ol-

---

I Alm. *ein initium zu setzen.* "Initium": başlangıç.—*çn*

II Alm. *Geborensein.*—*yhn*

madığımız o otomatik süreçlerin insafına kalmamış mıdır? Dijital ve kapital/sermaye makineleri, böylesi bir eylem özgürlüğünü yok eden tekinsiz bir ittifak oluşturmuyor mu? Bugün sadece *doğumlu olmanın* değil, aynı zamanda *ölmenin* de imkânsız hale geldiği bir *yaşayan-ölüler zamanında*[I] yaşamıyor muyuz? Doğum oranları politik düşüncenin temelini oluştururken, ölümlülük *metafizik düşünceyi* ateşleyen olguyu temsil eder. Bu açıdan bakıldığında, *yaşayan-ölülerin dijital çağı* ne politik ne de metafiziktir. Daha çok *post-politik* ve *post-metafizik*tir. Her ne pahasına olursa olsun uzatılması gereken salt yaşam, doğumsuz ve ölümsüzdür. Dijital çağ, bir doğum-sonrası ve ölüm-sonrası[II] çağıdır.

Vilém Flusser şöyle öngörülerde bulunuyordu: Dijital cihazlarıyla insan, daha şimdiden yarının "maddi-olmayan hayatını"[III] yaşıyor. Bu yeni yaşamın en karakteristik özelliği "*ellerin atrofisi*"dir. Dijital cihazlar elleri köreltiyor. Ama bu aynı zamanda maddenin yükünden bir kurtuluş anlamına da geliyor. Gelecekteki insanın artık ellere ihtiyacı olmayacak. Artık hiçbir şeyi *düzenlemek* ve *işlemek* zorunda kalmayacak, çünkü maddi şeylerle değil, maddi-olmayan enformasyonlarla ilgilenecek. Ellerin yerini parmaklar alacak. Yeni insan, *eyleme geçmek* yerine sadece parmaklarını oynatacak. Yalnızca oynamak ve tadını çıkarmak isteyecek. Çalışma değil, aksine boş-vakit [*Muße*] onun hayatını karakterize edecek. Maddi-olmayan geleceğin insanı, bir işçi, *Homo faber* değil, aksine bir oyuncu, *Homo ludens* olacak.[26]

I Alm. *Zeit des Untoten.* "Untote": yaşayan-ölü, zombi, vampir vs.—*yhn*

II Alm. *postnatales und postmortales.*—*yhn*

III Alm. *undingliche Leben.*—*yhn*

Geleceğin "parmağıyla kurcalayan, elsiz insanı", *Homo digitalis*, *eyleme geçmiyor*. "Ellerindeki atrofi", onun eylem becerisini elinden alıyor. Hem düzenlemek hem de işlemek bir direnci şart koşar. Eylem aynı zamanda bir direncin üstesinden gelmelidir. Ötekini, yeniyi, hâkim olanın karşısına koyar. Doğasında bir *olumsuzlama* barındırır. Onun *İçin* olan aynı zamanda bir *Karşıt*'tır.[1] Ama günümüzün pozitif toplumu her türlü direnç biçiminden uzaklaşıyor. Bu şekilde eylemlerin önüne geçiyor. İçinde sadece *aynılığın farklı halleri* hüküm sürüyor.

Dijital olan, kişinin karşısına çalışma aracılığıyla üstesinden gelinecek maddi bir direnç çıkarmaz. Bu sayede çalışma, aslında giderek daha fazla oyuna yaklaşır. Ancak Flusser'in vizyonunun aksine maddi-olmayan, dijital yaşam boş-vakti başlatmıyor. Flusser, oyun ile çalışmanın yakınsamasını bir kez daha engelleyen *performans* ilkesini gözden kaçırıyor. Performans ilkesi, oyunun içinde oyunsal olan ne varsa alır ve onu bir çalışmaya dönüştürür. Oyuncu kendine doping yapar ve tükenene kadar kendi kendisini sömürür. Dijital çağ, bir boş-vakit çağı değil, aksine performans çağıdır. Flusser'in vizyonunun aksine "parmağıyla kurcalayan, elsiz insan" *Homo ludens* değildir. Oyunun kendisi de performans zorlamasına boyun eğiyor. Ellerdeki atrofiyi *parmaklardaki dijital artroz* takip ediyor. Flusser'in oyun ve boş-vakit ütopyası, bir performans ve sömürü distopyasına dönüşüyor.

1 Alm. "Ihr Für ist gleichzeitig ein Gegen." Lehine olan aynı zamanda aleyhinedir.—*yhn*

Boş-vakit, çalışmanın tamamen bittiği yerde başlar. Boş-vakit zamanı, *farklı* bir zamandır. Neoliberal performans buyruğu, zamanı çalışma zamanına dönüştürüyor. Çalışma zamanını totalize ediyor. Mola, çalışma zamanının bir *evresi*dir sadece. Bugün çalışma zamanlarımız dışında kalan bir zamanımız yok. Bu yüzden onu sadece tatile değil, aynı zamanda bizimle birlikte uyumaya da götürüyoruz. Bu yüzden bugün huzursuz uyuyoruz. Tükenmiş performans öznesi, tıpkı bir bacağın uyuşması gibi uykuya dalıyor. Dinlenme [*Entspannung*] bile, işgücünün yenilenmesine hizmet ettiği ölçüde, bir çalışma tarzından başka bir şey değildir. Rekreasyon, çalışmanın diğer yüzü değil, onun *ürünü*dür. Sözde yavaşlama bile farklı bir zaman üretemez. Aynı zamanda hızlandırılmış çalışma zamanının bir sonucu, bir refleksidir. Çalışma zamanını farklı bir *zamana* dönüştürmek yerine sadece yavaşlatır.

Gerçi bugün bizleri köleleştiren ve sömüren endüstri çağının makinelerinden kurtulduk, ama dijital aygıtlar yeni bir zorlama, yeni bir kölelik yaratıyor. Mobil-olmaları sayesinde her yeri bir iş yerine ve her zamanı bir çalışma zamanına dönüştürdükleri ölçüde bizi daha verimli bir şekilde sömürüyorlar. Hareket özgürlüğü[1], ölümcül bir her yerde çalışmak mecburiyetinde olma zorlamasına dönüşüyor. Makineler çağında çalışma, çalışma-olmayandan sırf makinelerin mobil-olmamaları sebebiyle ayırt edilebiliyordu. Özellikle gidilmesi gereken işyeri, iş-dışı mekânlardan net bir şekilde ayrılabilirdi. Günümüzde pek çok meslek dalında bu sınırlama tamamen kaldırılmış durumda. Dijital

1 Alm. *Die Freiheit der Mobilität*. "Mobilität" sözcüğünü yukarda "mobil-olma" şeklinde çevirdik.—*yhn*

cihazlar çalışmanın kendisini mobil hale getirdi. Herkes çalışma alanını bir çalışma kampı gibi yanında taşıyor. Yani işten artık kaçış yok.

Daha fazla özgürlük vaat eden akıllı telefonlardan ölümcül bir zorlama, yani iletişim zorlaması yayılıyor. Bu arada, dijital aygıtlarla neredeyse takıntılı, saplantılı bir ilişkimiz var. *Burada da özgürlük, zorlamaya dönüşüyor.* Sosyal ağlar bu iletişim zorlamasını muazzam derecede güçlendiriyor. Nihayetinde, bu sermayenin mantığının bir sonucudur. Daha fazla iletişim daha fazla sermaye anlamına geliyor. Hızlandırılmış iletişim ve enformasyon dolaşımı, hızlandırılmış sermaye dolaşımına yol açıyor.

"Dijital" kelimesi, her şeyden önce *sayılan* parmağa (*digitus*) gönderme yapar. Dijital kültür parmak saymaya dayanır. Ama tarih ise *anlatı*dır [*Erzählung*]. O *hesaplama yapmaz.* Sayma tarih-sonrası bir kategoridir. Ne tweetler ne de enformasyonlar birlikte bir anlatı oluşturacak şekilde bir araya gelebilir. *Timeline* da bir hayat hikâyesi, biyografi anlatmaz. O eklemeye/toplamaya dayalıdır [*additiv*], anlatısal [*narrativ*] değil. Dijital insan, sürekli sayma ve hesaplama anlamında parmaklarını kullanır. Dijital olan, sayıyı ve sayıları mutlaklaştırır. Facebook arkadaşları da öncelikli olarak *sayılırlar*. Ama dostluk bir anlatıdır. Dijital çağ, toplanabilir olanı, sayıları ve sayılabilir olanı totalize ediyor. Eğilimler [*Zuneigungen*] bile beğeniler biçiminde sayılıyor. Anlatı, büyük ölçüde anlamını yitiriyor. Bugün her şey sayılabilir hale getirilerek performans ve verimliliğin diline dönüştürülebiliyor. Böylelikle, bugün sayılamayan her şey *var olmaya* son veriyor.

ÇİFTÇİDEN AVCIYA

"El eylemde bulunur", Heidegger elin özünü bu şekilde karakterize eder.[27] Ancak eylemeyi, *vita activa* açısından kavramaz. "Asıl eylemde bulunan el", daha çok "yazı yazan el"dir.[28] Yani özünü eylem olarak değil, el yazısı olarak gösterir. Heidegger için el, anlam ve hakikatin temel kaynağını belirten "Varlık" [*Sein*] için bir araçtır. Yazı yazan el, "Varlık" ile iletişim kurar. Yalnızca parmak uçlarıyla kullanılan daktilo bizi Varlık'tan uzaklaştırır: "Daktilo, yazının ve yazmanın özünü gizliyor. İnsan bu bağı gerektiği gibi deneyimleyemeden ve varlık ile insanın özü arasındaki bağda bir değişikliğin çoktan vuku bulduğunu fark edemeden, insanı elin öz alanından uzaklaştırıyor."[29] Daktilo, *ellerde atrofi*ye, yazan elin körelmesine, hatta *varlığın unutulması*na yol açıyor. Hiç şüphesiz, Heidegger dijital aygıtların ellerdeki bu atrofiyi daha da ağırlaştırdığını söylerdi.

Heidegger'in eli eylemde bulunmak yerine *düşünür*: "Elin her hareketi her yapıtında unsurun içinden doğru gider, düşünmenin unsurunda tavır alır. Elin her yapıtı düşünmeye dayanır."[30] Düşünmek, bir el-işidir/zanaattir. Böyle-

ce, ellerin dijital atrofisi düşünmenin de körelmesine neden olacaktır. Heidegger'in böylesine kararlı bir şekilde eli eylemden uzaklaştırıp düşünmeye yaklaştırmış olduğunu görmek enteresandır. *Ethos* değil, aksine *Logos* oluşturur onun özünü. Heidegger, aynı zamanda *Logos*u bir çiftçinin *hasat yapan* eli[1] açısından düşünür: "Bu toparlama [*Versammeln*] olmaksızın, yani başak ve üzüm toplama [*Weinlese*] anlamında hasat [*Lese*] olmaksızın [...] bir sözcüğü okumaya hiçbir zaman muktedir olamazdık."[31] Heidegger burada *Logos*u, dile ekilebilir bir arazi gibi bakan, süren ve işleyen, onda gizlenen, kapanan toprakla iletişim kuran ve kendisini onun öngörülemezliğine ve gizlenmişliğine [*Verborgenheit*] terk eden çiftçinin *habitus*u olarak sunar. Çiftçinin görevi toprağa kulak vererek onu dinlemek ve ona itaat etmektir: "Eğer işitmek, kulak vermek [*Horchsamkeit*] ve itaat etmek [*Gehorsams*] anlamında dolaysızca kulaklara ait değilse, o zaman itaat ile işitme ve kulaklar arasında genel olarak doğrudan doğruya özel bir ilinti vardır. (...) Kulaklarımız var, çünkü itaatkâr bir şekilde dinleyebiliyoruz ve bu dinleyişle insanın bazen yıpranmış yüzeyinde çıkardığı devasa gürültüye rağmen yeryüzünün şarkısını, titreyişini ve sarsılışını dinlememize izin veriliyor."[32]

Heidegger'in "yeryüzü ve gökyüzü, ölümlüler ve tanrısal olanlar" dünyası aynı zamanda bir köylü/çiftçi dünyasıdır. Bir "ölümlü" olarak insan, eyleyen/fail [*Handelnder*] değildir. Onda yeni başlangıçların doğumluluğu eksiktir. Onun

1 Alm. *lesenden Hand eines Bauern.* "Lesen" *okumak* demektir, "Lese" ise *hasat* anlamına gelir. Dolayısıyla "lesende Hand" ifadesi hem *okuyan el*, hem de *hasat yapan el* olarak okunabilir. Almancanın yapısından kaynaklanan bu çok-anlamlılığı Türkçeye aktarmak mümkün değil.—*yhn*

tanrısı da aynı zamanda işiten ve itaat eden köylülerin bir tanrısıdır. Varlığını "köylülerin iskânına" borçlu olan "Karaorman çiftlik evindeki" o "tanrı köşesinde" yerini almıştır.[33] *Sanat Eserinin Kaynağı*'nda Heidegger, van Gogh'un ayakkabılarını köylü ayakkabıları olarak tarif eder, böylece köylülerin dünyasını yüceltir: "Ayakkabı gerecinin yıpranmış içlerine açılan karanlık boşluktan, çalışan kadının meşakkatli yürüyüşü beliriyor. Ayakkabı gerecinin kaskatı ağırlığında, sert bir rüzgârın estiği tarlada uzayıp giden birörnek saban izleri boyunca ağır adımlarla yürüyen kadının dirayeti toplanmış. [...] Ayakkabılarda, toprağın sessiz çığlığı, başakları olgunlaştıran dingin armağanı, kış vakti nadasa bırakılmış tarlanın ıssızlığındaki gizemli kendini inkârı titreşiyor."[34]

Tarladaki o sert rüzgâr yerine, bugün dijital bir fırtına esiyor ağ olarak dünyada. Dijital olanın kasırgaları Heidegger'in "iskân"ını [*Wohnen*] imkânsız kılıyor. Heideggerci çiftçinin "yerküresi[I]", dijital olanla taban tabana zıttır. O "özsel olarak açımlanamaz" ve "özsel olarak kendini kapatan"ı tecessüm ettirir.[35] Buna karşılık, dijital olan şeffaflık için bir zorlama üretir. "Yeryüzü" her türlü şeffaflıktan uzaktır. Onun kapatılmışlığı temelde enformasyona yabancıdır. Enformasyon, özünde ya *apacık önümüzde duran* ya da *apaçık önümüze atılmış*[II] bir-şeydir. Şeffaflık toplumunun buyruğu şudur, enformasyon olarak herşey herkesin

I Orijinalde "Die 'Erde' des Heideggerschen Bauern" deniyor ama *yeryüzü* kelimesinin 3. tekil şahıs iyeliği çok rahatsız edici olacağından (Heideggerci çiftçinin "yeryüzüsü "?) *yerküre* sözcüğünü tercih ettik.—*yhn*

II Alm. *offen vorliegt* oder *offen vorzuliegen.*—*yhn*

erişimine açık olmalıdır. Şeffaflık, enformasyonun *özü*dür: Bu, dijital ortamın işleme tarzıdır.

Heidegger'in "hakikati" kendini saklamayı sever. O, yalın olarak önümüzde durmaz. Öncelikle "gizlenmişlik"ten "çekip çıkarılması" gerekir. "Gizlenmişliğin" negatifliği, onun "kalbi" olarak hakikatin içinde ikamet eder.[36] Özsel olarak ona aittir. "Gizlenmemişlik" olarak, karanlık bir ormandaki açıklık gibi gizlenmiş olanla kuşatılmıştır. Buna karşılık enformasyon, kendisini *geri çekmesine* veya *gizlemesine* müsaade edecek bu "içsel-mekândan" [*Innenraum*], "içsellikten" yoksundur. Heidegger, onun içinde hiçbir kalbin atmadığını söyleyecektir. Saf bir pozitiflik, saf bir dışsallık enformasyonun alametifarikasıdır.

Enformasyon kümülatif ve toplamaya dayalıdır, hakikat ise dışlayıcı [*exklusiv*] ve seçicidir. Enformasyonun aksine, yığın oluşturmaz. Onunla sık sık karşılasılmaz. Hakikat yığını diye bir şey yoktur. Buna karşın enformasyon yığını mevcuttur. Olumsuzlama olmadan, pozitif olan bir yığın haline gelir. Pozitifliği nedeniyle enformasyon bilgiden [*Wissen*] ayrılır. Bilgi, yalın olarak önümüzde durmaz. İnsan onunla, enformasyonda olduğu gibi yalın olarak karşılaşmaz. Çoğu zaman, öncesinde uzun bir deneyim vardır. Fazlasıyla kısaltılmış ve kısa ömürlü olan enformasyondan tamamen farklı bir zamansallığa sahiptir. Enformasyon belirtiktir [*explizit*], bilgi ise genellikle örtük [*implizite*] bir biçim alır.

Yeryüzü, tanrı ve hakikat, çiftçinin dünyasına aittir. Bugün artık çiftçi değil, avcıyız. Avını arayan enformasyon

avcıları, ağ boyunca sanki bir dijital avlanma alanındaymış gibi dolaşıp duruyor. Çiftçinin aksine, onlar mobiller. Hiçbir ekilebilir arazi onları yerleşmeye zorlamaz. Onlar [bir yerde] meskûn değiller. Makine çağındaki insan, hâlâ yeni efendisi olarak makineye bağlı olduğu müddetçe, çiftçinin *habitus*undan tamamen kurtulmuş değildi. Bu onu pasif bir işlevselliğe zorladı. İşçi, kölenin efendiye dönmesi [*kehrt*] gibi, makineye geri döner. Makine onun dünyasının merkezini oluşturur. Dijital ortam yeni bir çalışma/iş topolojisi ortaya çıkarıyor. Dijital işçi, merkezi işgal ediyor. Daha doğrusu artık burada bir merkez yok. Daha ziyade, kullanıcı ve onun dijital cihazı bir birlik oluşturuyor. Yeni avcılar, bir makinenin parçası olarak pasif şekilde fonksiyonel değildirler, aksine paleolitik avcıların mızrak, yay ve oklarına eşdeğer mobil cihazlarıyla aktif olarak *operasyonlar icra ediyorlar*. Ama kendilerini tehlikeye atmazlar, çünkü *fare* [*Maus*] ile enformasyon avlıyorlar. Bu yönleriyle kendilerini paleolitik avcılardan ayırıyorlar.

İktidar/güç [*Macht*] ve enformasyonun arası iyi değildir. İktidar kendini gizemle sarmalamayı sever. Kendini tahta çıkarmak ve resmen göreve başlatmak için *hakikati* icat eder. İktidar da tıpkı gizem gibi *içsellik* ile karakterizedir. Dijital ortam ise bunun tersine, *içsellikten arındırır* [*entinnerlichend*]. İktidar mercileri, enformasyon avcılarına, enformasyonun önündeki engeller olarak görünür. Bu yüzden, şeffaflık talebi onların stratejisidir.

Radyo gibi kitle iletişim araçları bir iktidar ilişkisi temellendirir. Dinleyicileri, pasif bir şekilde bir *sese* teslim edilmiş durumdadır. Burada iletişim tek-yanlı gerçekleşir. Bu

asimetrik iletişim, gerçek anlamda bir iletişim değildir. Bir duyuruya/haber vermeye [*Verkündigung*] benzer. Bu nedenle, bu tür kitle iletişim araçları iktidar ve tahakküm kurma eğilimine sahiptir. İktidar, asimetrik iletişimi dayatır. Asimetrinin derecesi ne kadar yüksekse, iktidar da o kadar büyük olur. Dijital medya ise buna karşılık, sahici bir iletişimsel ilişki, yani simetrik bir iletişim üretir. Enformasyonun alıcısı aynı zamanda göndericisidir de. Bu simetrik iletişim alanında iktidar ilişkileri kurabilmek oldukça zordur.

Flusser'e göre medya fırtınaları bizi tekrar göçebe olmaya zorluyor. Ama göçebeler hayvan yetiştiricisidir. Avcı mentalitesinden yoksundurlar. Geçmişle günümüz arasındaki ayrım çizgisi, yerleşik düzene geçenler ve göçebeler arasında değil, aksine çiftçiler/köylüler ve avcılar arasındadır. Bugün köylülerin kendileri bile avcı gibi davranıyor. "Sabır", "feragat", "serinkanlılık", "utangaçlık" ve "tutumluluk" gibi Heidegger'in köylüsünü tarif eden özellikler, avcının *habitus*una ait değildir. Enformasyon avcıları sabırsızdır ve çekinmeleri yoktur. "Beklemek" yerine pusuya yatarlar. Şeylerin olgunlaşmasına izin vermek yerine, onları ele geçirmek isterler. Her tıklamada bir av yakalamaktır geçerli olan. Onların zamansallığı, total şimdiki zamandır. Görüşlerini engelleyen herşey, hemen önlerinden temizlenmelidir. Dijital av alanının bu genel görünümünün adı şeffaflıktır. Enformasyon avcıları ve toplayıcıları, şeffaflık toplumunun sakinleridir.

Dijital enformasyon avcıları Google Glass ile dolaşacaklar. Bu akıllı gözlükler paleolitik avcıların mızrak, yay ve oklarının yerini alıyor. Google Glass insan gözünü doğ-

rudan internete bağlıyor. Taşıyıcısı adeta herşeye göz atabiliyor. O, total enformasyon çağının başlangıcına işaret ediyor. Google Glass bir iş-aracı [*Werkzeug*] değildir, yani Heideggerci anlamda bir "gereç" [*Zeug*], "el-altında-olan" ["*Zuhandenes*"] da değildir, çünkü kimse onu *eline* almaz. Cep telefonu[1] yine de bir iş-aracı sayılabilir. Google Glass bedensel olarak bize o kadar yakın ki, vücudumuzun bir parçası gibi algılanıyor. Varlığın [*Sein*] enformasyonla tamamen örtüşmesini sağlayarak enformasyon toplumunu tamamlıyor. Enformasyon olmayan şey, hiç *oluyor*. Akıllı gözlükler sayesinde insan algısı tam verimliliğe ulaşıyor. Sadece her tıklamada değil, insan her bakışıyla da avlanıyor. Dünyayı görmek, dünyayı kavramakla örtüşüyor. Google Glass, kendisine enformasyon, yani av vaat etmeyen her şeyi görmezden gelen avcı bakışını bütünselleştiriyor. Ama algılamanın, görmenin daha derin mutluluğu ise verimsiz olmasında [*Effizienzlosigkeit*] yatar. Bu mutluluk, onlardan yararlanmaksızın şeylerde oyalanan uzun bakışlardan kaynaklanır.

1 Almancası "Das Handy".—*yhn*

ÖZNEDEN PROJEYE

Heidegger'in *köylü*sü bir öznedir, özne ise [*Subjekt*] kökeninde *boyun eğdirilmiş olma* [*subject to, sujet à*] anlamına gelir. Köylü, *yeryüzünün yasası*na[1] boyun eğer. Yersel [*terrane*] düzen *özneleri* üretir. "Fırlatılmışlık" [*Geworfenheit*], Heidegger'in insan varoluşunun temel yapılanışı dediği şeydir. Bugün Heidegger'in varoluşsal-ontolojisinin yeniden yazılması gerekecek, çünkü şu anda herkes boyun eğdirilmiş bir özne olmadığına, aksine gelişen, kendi kendisini optimize eden bir proje olduğuna inanıyor. Özneden projeye doğru gelişim, kuşkusuz dijital ortamlar ortaya çıkmadan önce başlamıştı. Ancak genel olarak şu formül geçerlidir: *Kritik evrelerinde, her bir varlık ya da yaşam formu, ancak yeni bir ortamda tam olarak gerçekleştirilebilecek ifade biçimlerinde ısrar eder.* Yaşam formunun medyaya/ortama bir bağımlılığı söz konusudur. Bunun anlamı, içinde öznenin projeye yaklaştığı süreci, yalnızca dijital ortamın tamamlayabileceğidir. Dijital olan, bir proje ortamıdır.

1 Alm. *Nomos der Erde.* Yunanca *nomos,* "yasa, kural, kanun" anlamına gelir. Almanca "Erde" ise "toprak, yeryüzü" anlamlarına gelir, çeviride bağlama göre her iki karşılığı da kullandık.—*yhn*

Flusser, *dijital dönüşü* [*Dijital Turn*][I] hesaba katarak yeni bir antropoloji, dijitalliğin antropolojisi çağrısında bulunuyor: "Artık objektif olarak verili bir dünyanın özneleri değiliz, aksine, alternatif dünyaların projeleriyiz. Boyun eğen öznel konumlarımızdan kendimizi projeksiyon yapma konumuna yükselttik. Yetişkin oluyoruz. Düş gördüğümüzün de farkındayız."[37] Flusser'e göre insan, alternatif dünyalar tasarlayan[II] bir "sanatçıdır". Sanat ve bilim arasındaki fark yok olmaktadır. Her ikisi de projedir. Flusser'e göre bilim insanları, "*avant la lettre*[III] bilgisayar sanatçıları"dır.[38]

Garip bir şekilde Flusser, bu "yeni antropoloji"sini "insanlarda yalnızca tozu gören"[39] "Yahudi-Hıristiyanlığına" dayandırır. Dijitalin noktasal evreninde, sabit olan her büyüklük çözülüp ortadan kaybolur. Burada ne özne ne de nesne vardır: "Artık özne olamayız, çünkü ne öznesi olabileceğimiz bir nesne, ne de herhangi bir nesnenin öznesi olabilecek sert, sağlam bir çekirdek var."[40] Bugün kendilik [*Selbst*], Flusser'e göre, yalnızca "birbiriyle kesişen sanallıkların buluştuğu bir düğüm noktası"dır. Biz dediğimiz şey de bir "olasılıklar düğümü"dür: "Kendimizi, herşeyden önce insanlar arası iletişim alanında, kesişen eğriler ve dışbükeyler olarak anlamalıyız. Bizler de, mümkün kombinasyonlar etrafında birbiri ardınca akan noktalar-

---

I Antropolojide belirli yerleşik yaklaşımların yerine yenilerinin kabul görmeye başladığı dönemler birer dönüm noktası olmaları nedeniyle '*turn*' olarak işaretlenir, örneğin '*post-colonial turn*', '*ontological turn*', '*ecological turn*' gibi.—*çn*

II Alm. *Entwerfen*. Heidegger'in *fırlatılmışlık* kavramıyla aynı kökten gelen *entwerfen*, tasarlama, planlama, geleceğe yansıtma yapma, gibi anlamlara sahiptir.—*yhn*

III Fransızca bir deyim: "adı henüz konmamış".—*çn*

dan oluşan dijital hesaplamalar gibiyiz."[41] Flusser'in dijital Mesihyanizmi günümüzün dijital ağ topolojisinin hakkını veremiyor. O, özverili noktalar ve kesişmelerden değil, aksine, narsistik ego adacıklarından oluşuyor.

Dijital iletişim başlangıçta topyekün ütopyacılığın hâkimiyeti altındaydı. Bu nedenle, Flusser de yaratıcı sürülerin idealize edilmiş bir antropolojisini tasarlar: "Telematik insan, insan olmanın diğerleriyle telematik olarak bağlantılı-olmak, bir yaratıcılık macerası amacıyla karşılıklı olarak birbirini tanımak olduğunu söyleyen bir antropolojinin başlangıcı olabilir mi?"[42] Flusser, ağ iletişimini dini seviyeye ısrarla, tekrar tekrar yükseltir. Burada ağ oluşturmanın telematik etiği, "komşularını sev emriyle Yahudi-Hıristiyanlığı"na karşılık geliyor. Flusser, dijital iletişimde, onu "ötekileri tanımaya ve ötekilerde kendini tanımaya yönelik derin, varoluşsal insani istek [*Verlangen*], yani Yahudi-Hıristiyanlığındaki anlamıyla sevgi"[43] için yararlı kılan Mesihyanik bir potansiyel görür. Buna göre, dijital iletişim bir tür *Pentekostal Topluluk* tesis eder. İnsanları kendi-içinde [*für sich*] izole edilmiş kendiliklerinden kurtarır ve bir ruh/tin [*Geist*], bir rezonans boşluğu [*Rezonansraum*] yaratır: "Ağ titreşir, bu bir *pathos*tur, bir rezonanstır. Telematiğin temeli de budur; yakınlığın [*Nähe*] sempatisi ve antipatisi. Ben telematiğin bir komşularını sevme tekniği, bir Yahudi-Hıristiyanlığını gerçekleştirme tekniği olduğuna inanıyorum. Telematik, temel olarak empatidir. Fedakârlık [*Altruism*] lehine hümanizmi fesh eder. Tek başına bu ihtimalin varlığı bile muazzam bir şeydir."[44] Flusser'e göre enformasyon toplumu, "bir kendilik ideolojisini, herkesin başkaları için var olduğu ama kimsenin kendi-için kendin-

de var olmadığı bilgisi lehine ortadan kaldırmaya" dayalı bir "strateji"dir. "Otomatik olarak" bir "öznelerarası [*intersubjektiven*] gerçekleştirme lehine kendiliğin ortadan kaldırılmasını" sağlar.[45]

Flusser'e göre dijital ağ oluşturma, zorlama bir yeniyi arama ortamı değildir, daha ziyade dünyaya "bir aroma", "spesifik bir koku" veren "sadakat" ortamıdır. Dijital iletişim, her türden uzay-zamansal mesafeyi sihirli bir şekilde ortadan kaldırarak mutluluk veren bir yakınlığı, mutluluk veren bir ânı (*kairos*) deneyimlemeyi mümkün kılar: "Karşımdaki görüntü şu: São Paulo'daki arkadaşımla telematik olarak iletişim kurduğumda, sadece uzay bükülmez, o bana gelir, ben de ona; aynı anda zaman da bükülür, geçmiş gelecek olur, gelecek de geçmiş ve her ikisi de şimdi olur. Bu benim öznelerarasılık yaşantım."[46] Bu tür bir *ağ oluşturma Mesihyanizmi* gerçekleşmedi. Aksine, dijital iletişim topluluğun, Biz'in, çok daha fazla erezyona uğramasını sağladı. Kamusal alanı yıkıyor ve insanların yalnızlaşmasını şiddetlendiriyor. Dijital iletişime hâkim olan "komşularını sevmek" değil, narsisizmdir. Dijital teknoloji, "komşularını sevme teknolojisi" değildir. Daha çok narsistik bir ego-makinesi olduğu ortaya çıkıyor. Ayrıca diyalojik bir ortam da değildir. Flusser'in düşüncesini baştan sona belirleyen diyalojiklik, onun ağ oluşturma düşüncesine fazlasıyla hükmediyor.

İçinde öznenin kendisini özgürleştirdiği *proje*, bugün bir baskı/zorlama figürü [*Zwangsfigur*] olarak ortaya çıkıyor. Performans, kendini optimize etme ve kendini sömürme zorlaması biçiminde, tüm katmanlarıyla kendini gösteriyor. Bugün, özgürlüğün kendini-zorlamaya yol açtığı özel

bir tarihsel fazda yaşıyoruz. Özgürlük, aslında zorlamanın karşıt-figürüdür. Şimdi bu karşıt-figürün kendisi zorlama üretiyor. Daha fazla özgürlük, daha fazla zorlama anlamına geliyor. Bu, özgürlüğün sonu olurdu. Bu nedenle, bugün bir çıkmaz sokakta bulunuyoruz. Ne ileri gidebiliyoruz ne de geri. Flusser, özgürlüğü kendi karşıtına çeviren bu çok tehlikeli özgürlük diyalektiğini tamamen gözünden kaçırıyor. Bundan, onun Mesihyanizmi sorumludur. Günümüzün toplumu, hepimizin kendimizi karşılıklı olarak gerçekleştirdiği bir "komşularını sevme" toplumu değildir. Daha çok, bizleri yalnızlaştıran bir performans toplumudur. Performans öznesi, tükenene kadar kendi kendisini sömürür. Ve, hiç de az rastlanmayan oranda intiharla sonuçlanan bir öz-saldırganlık geliştirir. Güzel bir proje olarak Kendiliğin, şimdi kendi kendisine karşı yöneltilmiş bir mermi/*projektil*[1] olduğu ortaya çıkıyor.

1 Jacques Derrida'nın Antonin Artaud'nun otoportreleri üzerinden geliştirdiği *subjectile* kavramına gönderme. Bu kavram, tamamen görsel sanat işlerinin yerleştirildikleri veya resmedildikleri yüzeyle ve yüzey üzerinden izleyiciyle kurduğu ilişkiyle ilgili ise de, *mimesis* teorisi ve sanat antropolojisi üzerinden şiddet/özne ilişkisi araştırmalarında da öznelerarasılıkla beraber yeni kapılar aralanmasını sağlayan kavramlardan biridir. İlgili makale: Derrida, J., & Caws, M. A. (1994). *Maddening the Subjectile. Yale French Studies, 84*, 154-171.—*çn*

YERYÜZÜNÜN YASASI

Dijital dönüş esnasında yeryüzünü, yersel düzeni kesin olarak terk ediyoruz. Böylelikle yeryüzünün ağırlığından ve hesap edilemezliğinden kurtulmuş mu olacağız? Dijital ağırlıksızlık ve akışkanlık, bizi daha fazla dayanaksızlık [*Haltlosigkeit*] içine atmayacak mı? Heidegger, yersel düzenin son büyük savunucusuydu. Onun "toprağı", "her hesaplayıcı sırnaşıklığın [*Zudringlichkeit*] bir yıkıma dönüşmesini" sağlar. Dijital düzen hesaplanabilir ya da toplamsal olanı tamamen totalize ediyor. Buna karşılık, yersel düzen ise sağlam temellere çağrıda bulunur. Onun yasalarına *Nomos* denir: "Ölümlülerin ve ölümsüzlerin mukaddes hükümdarını çağırıyorum/Göksel Nomos'u, yıldızlara düzen veren/Düzen veren tuz çağlayan denize/Ve mukaddes mührü yeryüzünün/Değişmez ve kati olan."[47] Dijital düzen, Yeryüzünün Nomosu'na kesin olarak veda ediyor. Carl Schmitt, her şeyden önce, net sınırlamalara ve ayrımlara izin veren sağlamlığı nedeniyle yeryüzünü över. Yersel düzen duvarlar, sınırlar ve kalelerden oluşur. Esnek *Homo digitalis*ten tamamen koparılmış olan sabit "karakter"

de yersel düzene aittir. Buna karşılık, dijital ortam, "sabit çizgilerin kazınmasına" izin vermeyen o "deniz"e benzer. Deniz, "oymak, kazmak, çizmek anlamındaki Yunanca *di-arassein* kelimesinden gelen karakter kelimesinin orijinal anlamında bir karaktere" izin vermez.[48]

Ruh/tin, eylem, düşünme ve hakikat gibi kategoriler yersel düzene aittir. Onların yerini dijital düzenin kategorileri alacak. Eylemin yerini operasyon alıyor. Operasyonlar, vurgulu anlamda öncesinde herhangi bir karar alınmadan gerçekleşir. Eylemi oluşturacak olan tereddüt ve duraksama, operasyonel bir bozukluk olarak algılanır. Verimliliğe zarar verir. Operasyonlar *actom*'lardır, yani zamansal ve varoluşsal genişlikten yoksun, büyük ölçüde otomatik süreçler içindeki atomize edilmiş eylemlerdir.

Vurgulu anlamıyla düşünme de dijital olana ait bir kategori değildir. Düşünme, yerini hesaplamaya bırakıyor. Hesaplamadaki adımlar, düşünmeninkinden tamamen farklı bir işleyiş tarzına sahiptir. Sürprizlere, kırılmalara ya da olaylara karşı emniyete alınmışlardır. Hakikat [*Wahrheit*] bile bugün şeffaflık karşısında anakronistik görünüyor. Hakikat, dışlamanın negatifliğinden[1] beslenir. Hakikat/doğruluk [*Wahrheit*] ile yanlışlık [*Falschheit*] aynı çerçeve içinde *ortaya koyulur*. Bir karar aynı anda doğru ve yanlışı ortaya çıkarır. İyi ve kötü dikotomisi de bu anlatısal yapıya dayanır. Bir *anlatı*dır [*Erzählung*]. Hakikatin aksine, şeffaflık anlatısal değildir. Her ne kadar, bir şeyleri şeffaflaştırabilse

1 Alm. *Negativität der Exklusion.—yhn*

de *aydınlatıcı* değildir. Buna karşılık *ışık* anlatısal bir ortamdır. *Yönlendirilmiştir* ve *yönlendirir*. Böylece *yolları* gösterir. Şeffaflığın ortamıysa *ışıksız bir ışıma*dır.

Sevgi de nefretin negatif gerilimine hapsolmuştur. Dolayısıyla, doğru ve yanlış ya da iyi ve kötüde olduğu gibi, aynı düzende ikamet ederler. Negatiflik onu, pozitif ve biriktirilebilir ya da toplamsal olan *Beğendim*den ayırır. Hem Facebook arkadaşları hem de rakipler [*Konkurrenten*], Carl Schmitt'in anladığı manada "dost"u "düşman"dan ayıran negatiflikten yoksundur. Yakınlık ve uzaklık da yersel düzene aittir. Dijital olan, mesafesizlik lehine her ikisini de yok ediyor, bu da mesafenin basit bir şekilde ortadan kaldırılması anlamına geliyor. Mesafesizlik, pozitif bir büyüklüktür. Yakınlığın alametifarikası olan negatiflikten yoksundur. Uzaklık ona kayıtlıdır. Dijital iletişim, "uzaktakinin yakınlığındaki acı"ya[49] yabancıdır.

Ruh/tin, *öteki* karşısında uyanır. *Ötekinin negatifliği* onu canlı tutar. Sadece kendi kendisiyle bağıntılı olan, kendinde [*in sich*] ısrar eden kimse tinden yoksundur. "Bireysel dolaysızlığın olumsuzlanmasına, sonsuz acıya katlanabilme"[50] becerisi, tinin alametifarikasıdır. Ötekinin bütün negatifliğinden sıyrılmayı başaran pozitif, "ölü varlık"a[51] doğru solup gider. Yalnızca "kendiyle basit ilişkiden"[52] kopan tin/ruh, *deneyimlere* sahiptir. Acı olmadan, ötekinin negatifliği olmadan, pozitifliğin aşırılığı içinde herhangi bir *deneyim* mümkün değildir. Kişi bu şekilde herhangi bir deneyim kazanmadan her yere gidebilir. Hiçbir şey anlatmadan sonsuza dek sayar. Bir bilgiye ulaşmadan, her şeyden önce, tanışıklık elde eder. Acı, *öteki* karşısında hissedilen bu eşik

duygu, tinin ortamıdır. *Tin, acıdır*. Hegel'in *Tinin Fenomenolojisi* bir *via dolorosa*yı tarif eder. Dijital olanın fenomenolojisi ise ruhun/tinin diyalektik acısından muaftır. O bir *Beğendim* fenomenolojisidir.

DİJİTAL HAYALETLER

Kafka'ya bile mektup insanlık dışı bir iletişim aracı olarak görünüyordu. Dünyaya korkunç bir ruhsal karmaşa getirmişti. Milena'ya bir mektubunda şöyle yazar: "İnsanların mektup yoluyla birbirleriyle ilişki kurabilecekleri düşüncesi nereden çıkmış, ki! Uzaktaki bir insanı düşünebilir ve yakındaki bir insana elimizle dokunabiliriz, geri kalan her şey insanlığın gücünün ötesindedir."[53] Mektup, Kafka'ya göre, hayaletlerle ilişkilidir. Yazıya dökülen öpücükler gidecekleri yere ulaşamaz. Yolda hayaletlere yakalanır ve onlar tarafından içip bitirilirler. Posta yoluyla iletişim yalnızca hayaletlere besin sağlar. Bu zengin besin sayesinde görülmemiş derecede çoğaldılar. İnsanlık buna karşı savaşmaktadır. Bu nedenle, "insanlar arasındaki hayaletimsi bağlantıları mümkün olabildiğince kesmek" ve "doğal ilişkiyi", "ruhların huzurunu" elde etmek için demiryolunu ve arabayı icat etti. Ama karşı taraf çok daha güçlü çıktı. Böylece postadan sonra telegraf ve telefonu icat etti. Ardından Kafka şu sonucu çıkarır: "Hayaletler açlık çekmeyecek ama biz yok olacağız."[54]

Kafka'nın hayaletleri bu arada interneti, akıllı telefonu, e-postayı, Twitter'ı, Facebook'u ve Google Glass'ı da icat ettiler. Yeni nesil hayaletler, yani dijital olanlar, Kafka'nın dediği gibi, daha obur, daha utanmaz ve daha gürültücü olacak. Dijital medya, gerçekten de "insanlığın gücünün ötesine" geçmiyor mu? Hızlı, artık kontrol edilemez bir hayalet artışına öncülük etmeyecek mi? Aslında onların yüzünden uzaktaki insanları nasıl düşüneceğimizi ve yakındaki insanlara nasıl dokunacağımızı yine unutmuyor muyuz?

Nesnelerin interneti yeni hayaletler ortaya çıkarıyor. Bir zamanlar dilsiz olan şeyler şimdi konuşmaya başlıyor. Herhangi bir insani yardım olmaksızın meydana gelen nesneler arasındaki otomatik iletişim, hayaletler için yeni besinler sağlayacaktır. Nesneler arasındaki otomatik iletişim dünyayı daha hayaletimsi hale getiriyor. Sanki hayalet bir el[1] tarafından kontrol ediliyorlar. Dijital hayaletler muhtemelen bir gün bütün aletlerin kontrolden çıkmasını sağlayacak. E.M. Forster'ın *Makine Çalışmıyor* [*The Machine Stops*] hikâyesi böylesi bir felaketi öngörür. Hayalet sürüleri dünyayı mahvediyor.

İletişim tarihi, taşın giderek artan bir aydınlatılması olarak betimlenebilir. Işık hızında enformasyon gönderen optik ortam, nihayet iletişimin Taş Devrini sona erdiriyor. Latince *silex*'e gönderme yapan silisyumun kendisi bile çakıltaşı anlamına gelir. Martin Heidegger'de taş, "salt şey"in [*das*

1 Alm. *Geisterhand.* Türkçeye "yabancı el sendromu" olarak çevrilen ve kişinin ellerinden birinin bilincinden bağımsız olarak hareket etmesiyle kendini gösteren bir sendroma gönderme.—*yhn*

Bloße Ding] gözde bir örneği olarak sık sık karşımıza çıkar. Görülebilirlikten kaçan bir şeydir. Erken dönem derslerinden birinde Heidegger şöyle diyor: "salt bir şey, bir taş, kendi içinde ışık barındırmaz."[55] On yıl sonra Sanat Eseri denemesinde ise şöyle yazar: "Taş ağırlık verir ve ağırlığını bildirir. Fakat ağırlık verdiği sürece, ona sızmamızı başarısız kılar."[56] Bir *şey* olarak taş, şeffaflığın karşıt-figürüdür. O yeryüzüne, yersel düzene aittir ve gizli olanı ve kapalı olanı[1] temsil eder. Bugün *şeyler* gitgide anlamlarını yitiriyor. *Enformasyonlara* boyun eğiyorlar. Ama bunlar hayaletler için yeni besinler sağlıyor: "Şey değil, enformasyondur politik, ekonomik ve sosyal olarak somut olan. Çevremiz gözle görülür derecede daha yumuşak, daha sisli, daha hayaletimsi [*spektral*] bir hal alıyor."[57]

Dijital iletişim yalnızca hayaletimsi değil, aynı zamanda viral bir form da alır. Dolaysız olarak duygusal ya da etkilenimsel [*affektive*] düzeyde gerçekleştiği ölçüde, bulaşıcıdır da. Bulaşma, post-hermenötik bir iletişimdir ve özsel olarak üzerine düşünecek veya okuyacak bir şey sunmaz. Önceden bir *okuma* varsaymaz, yalnızca sınırlı ölçüde hızlandırılabilir. Bir enformasyon veya bir içerik, çok az bir öneme sahip olsa da, ağ'da bir epidemi veya pandemi gibi büyük bir hızla yayılır. Hiçbir *anlam*ın ağırlığı etkilemez onları. Başka hiçbir ortam bu viral bulaşma becerisine sahip değildir. Yazı ortamı onun için fazla hareketsizdir.

Tıpkı taş ve duvar gibi, sır [*Geheimnis*] da yersel düzene aittir. Enformasyonun hızlandırılmış üretimi ve yayılmasıyla

---

1 Alm. *Verborgene und das Verschlossene.—yhn*

bağdaşmaz. İletişimin karşıt-figürüdür. Dijitalin topolojisi, düz, pürüzsüz ve açık mekânlardan oluşur. Buna karşılık sır çentikleri, zindanları, saklanma yerlerini, derinlikleri ve eşikleriyle enformasyonun yayılmasını zorlaştıran mekânları tercih eder.

Sır, sessizliği sever. Bu yönüyle gizemli, hayaletimsi olandan ayrılır. Gösteri [*Spektakel*] gibi, hayaletimsi olan [*Spektrale*] da görme ve görülmeye bağlıdır. Bu yüzden hayaletler gürültücü olurlar. Evlerimizin her yerinde esen dijital rüzgârlar da hayaletimsidir: "Her halükarda yerleşikler için temel/zemin neyse, göçebeler için de rüzgâr odur [...]. Bunda hayaletimsi birşeyler var. Göçebeleri yönlendiren ve onları çağrısına itaat ettiren o akıl almaz hayaletimsi rüzgâr, bizim için hesaplama ve kompütasyon[1] olarak temsil edilebilecek bir deneyimdir."[58] Yüksek karmaşıklıkları, dijital şeyleri hayaletimsi ve kontrol edilemez hale getirir. Buna karşılık, karmaşıklık sırların ayırt edici özelliği değildir.

Şeffaflık toplumunun bir arka sayfası ya da arka yüzü var. Bir bakıma, bir yüzey fenomeni. Arkasında ya da altında, her türlü şeffaflıktan muaf hayaletimsi mekânlar açılıyor. Örneğin *Kör Havuz* [*Dark Pool*], finansal ürünlerin anonim alım-satımını tarif eder. Finansal piyasalarda sözde yüksek hızda alım-satım, nihayetinde hayaletlerle veya hayaletler arasında ticaret yapmaktır. Bunlar birbirleriyle iletişim kuran veya savaşlar yürüten algoritmalar ve makinelerdir. Kafka, bu hayali biçimde yürütülen işlerin ve iletişim bi-

1 "Kompütasyon", genel olarak, bilgisayarı problem çözme aracı olarak kullanmak demektir.—*yhn*

çiminin, "insani güçleri aşar" nitelikte olduğunu söylerdi. *Flash Clash* gibi, öngörülemez, hayaletimsi olaylara yol açarlar. Bugünkü finans piyasaları, yüksek derecedeki karmaşıklıkları dolayısıyla kontrolsüz biçimde hareket edebilen canavarlar da üretmektedir. *Tor* da buna benzer, tamamen anonim olarak hareket edebileceğiniz yeraltı ağının adıdır. O, ağdaki her tür görünürlükten kaçan *dijital derin deniz*dir. Şeffaflık arttıkça, karanlık da artar.

ENFORMASYON YORGUNLUĞU

Walter Benjamin, filmin alımlanma biçimini [*Rezeptionsform*] "şok" olarak tanımladığında yıl 1936'ydı. Bir resim [*Gemälde*] karşısındaki alımlama davranışı olarak *temaşa*nın[I] yerini şok almaya başlar. Ancak günümüzde şok, algıyı karakterize etmek için artık uygun değil. Şok, bir tür bağışıklık/immün reaksiyonudur. Bu yönüyle tiksintiyi andırıyor. Bugün görüntüler, artık bir şoka neden olmuyor. Bizatihi iğrenç görüntülerin bile bizi eğlendirmesi gerekiyor (Survivor, Yetenek Sizsiniz, Orman Kampı vb.). Onlar bile tüketilebilir hale getirildi. Tüketimin bütünselleştirilmesi, her tür immünolojik kasılmayı bertaraf ediyor.

Güçlü bir immün savunma[II], iletişimi yavaşlatır. İmmün eşik ne kadar düşükse, enformasyon dolaşımı o kadar hızlı olur. Yüksek bir immün eşik, enformasyon değişimini yavaşlatır. İletişimi ilerleten immünolojik savunma değil,

---

I Alm. *Komtemplation*. Temaşa, tefekkür, refleksiyon. Kelime, Yunanca *teoria*'nın Latince karşılığı olan *contemplatio*'dan Batı dillerine geçmiştir.—*yhn*

II Alm. *Immunabwehr*.—*yhn*

*Beğendim*dir. Enformasyonun hızlı dolaşımı, sermayenin dolaşımını da hızlandırır. Bağışıklığı baskılamak, enformasyon yığınlarının hiçbir immün savunmayla karşılaşmadan bize nüfüz etmesini sağlar. Düşük immün eşik, enformasyon *tüketimini* artırır. Ancak filtrelenmemiş enformasyon algıyı tamamen köreltir. Aynı zamanda bazı psişik rahatsızlıkların da sorumlusudur.

EYS [*Enformasyon Yorgunluğu Sendromu*[1]], aşırı enformasyona maruz kalmanın sebebiyet verdiği bir psişik hastalıktır. Bu rahatsızlıktan etkilenenler, analitik becerinin artan ölçüde felce uğramasından, dikkat eksikliğinden, genel huzursuzluktan veya sorumluluk taşıyamamaktan şikâyet ederler. Bu kavram, İngiliz psikolog David Lewis tarafından 1996'da ortaya atıldı. EYS, ilk olarak işleri nedeniyle uzun süreler boyunca büyük miktarda enformasyon işlemek zorunda kalan insanlarda görülüyordu. Günümüzde herkes EYS'den etkilenmektedir. Bunun nedeni, hepimizin sürekli artan miktarda bir enformasyonla karşı karşıya kalmamızdır.

EYS'nin başlıca semptomu, analitik becerinin felce uğramasıdır. Düşünmeyi oluşturan şey tam olarak analitik yetidir/güçtür [*Vermögen*]. Enformasyon aşırılığı, düşünmenin körelmesine neden olur. Analitik yeti, özsel olarak konuyla ilgili olmayan her şeyi algısal materyalden çıkarmakta ısrar etmekten ibarettir. Nihayetinde, özsel olanı özsel olmayandan ayırt etme becerisidir. Bugün bizi teslim alan enformasyon seli, şeyleri özsel olana indirgeme becerimize

1 Orijinali *Information Fatigue Syndrom.—yhn*

belirgin şekilde zarar veriyor. Ancak, düşünme, zorunlu olarak ayırma ve seçmenin negatifliğini içerir. Dolayısıyla, düşünme her zaman *dışlayıcıdır*.

Daha fazla enformasyon, zorunlu olarak daha iyi kararlara yol açmaz. Günümüzde artan enformasyon miktarı nedeniyle yüksek yargı yetisi köreliyor. Çoğunlukla az enformasyon, biraz daha fazla enformasyona sebep olur. İhmalin ve unutmanın negatifliği üretkendir. Daha fazla enformasyon ve iletişim, tek başına dünyayı aydınlatmaz. Saydamlık da durugörü sahibi yapmaz. Enformasyonun miktarı tek başına hiçbir hakikat üretmez. Karanlığa ışık tutmaz. Ne kadar fazla enformasyon açığa çıkarsa, dünya da o kadar kafa karıştırıcı ve ürkütücü hale geliyor. Belirli bir noktadan sonra enformasyon artık haber-verici/enformatif değil, daha ziyade deforme edicidir; iletişim de artık iletişimsel/kommünikatif değil, aksine salt kümülatiftir.

Enformasyon yorgunluğu, aynı zamanda depresyonun karakteristik semptomlarını da içerir. Depresyon, her şeyden önce narsistik bir hastalıktır. Depresyona, hastalık derecesinde aşırı güdülenmiş kendine-dönüklük yol açar. Narsistik-depresif özne, yalnızca kendi kendisinin yankısını duyar. Anlamlar yalnızca bir şekilde kendini yeniden-tanıdığı yerde var olur. Dünya ona yalnızca kendiliğin gölgelerinde görünür. Sonunda, kendi kendisini tüketen ve yıpratan özne kendi içinde boğulur. Toplumumuz bugün gitgide daha fazla narsistleşiyor. Twitter ve Facebook gibi sosyal mecralar, onlar da narsistik ortamlar oldukları için, bu gelişmeyi şiddetlendiriyorlar.

EYS semptomlarına sorumluluk taşımayama da dahildir. Sorumluluk, belirli zihinsel ve zamansal koşullara bağlı bir eylemdir. Her şeyden önce bağlayıcılığı [*Verbindlichkeit*] şart koşar. Tıpkı söz verme ve güvenmenin geleceği *bağlaması* gibi. Bunlar, geleceği stabil hale getirirler. Buna karşılık, günümüzün iletişim ortamları bağlayıcı olmamayı, keyfiliği ve kısa vadeciliği destekliyor. Şimdiki zamana verilen mutlak öncelik, dünyamızın alametifarikasıdır. Zaman, mevcut şimdiki zamanın ardışıklığında dağılmaktadır. Gelecek de böylelikle optimize edilmiş bir şimdiye yozlaşır. Şimdiki zamanın bütünselleştirilmesi, sorumluluk üstlenme ve söz verme gibi zaman kazandıran [*zeitgebenden*] eylemleri yok ediyor.

TEMSİL KRİZİ

Roland Barthes fotoğrafı, "göndergenin taşması[I]"[59] olarak betimler. Temsil, onun özüdür. Filmi etkileyen ışınlar, bir zamanlar orada olan gerçek bir nesneden yayıldı. Fotoğraf, göndergenin yarı gerçek *materyal* kalıntılarını korur. "Her zaman göndergesini yanında taşır gibidir Fotoğraf."[60] Fotoğraf ve onun göndergesi "hareketli dünyanın tam ortasında, her ikisi de aynı sevgisel ve hüzünlü donukluğun etkisi altındadır." Fotoğraf ve göndergesi "tıpkı bazı işkencelerdeki cesetle suçlu gibi, ve hatta, sanki ilksiz ve sonsuz bir çiftleşmeyle bir araya gelmişcesine sürüler halinde seyreden balık çiftleri gibi (Michelet'ye göre köpekbalıklarıydı sanıyorum), birbirlerine parça parça yapıştırılmışlardır."[61]

Barthes'a göre *fotoğrafın hakikati* sanki kadermişcesine ayrılmaz bir şekilde bir göndergeye, yani, gerçek referans

---

I Alm. *Emanation des Referenten.* Kitabın Türkçe baskısında *fışkırma* şeklinde çevrilen kelime "Emanation"dur; ve genellikle *taşma*, *fışkırma* ya da *südur* şeklinde çevrilir. Tüm varlığın *bir*'den taşma yoluyla ortaya konduğu Plotinusçuluğun/Yeni-Platonculuğun temel kavramıdır "Emanation".—*yhn*

nesnesine bağlanmış olmasında yatar, ki fotoğraf onu *göndergenin taşması* olarak temsil eder. Alametifarikası bu referans nesnesine olan sevgi ve sadakattir. Fotoğraf, kurgu veya manipülasyon mekânı değildir, aksine bir hakikat mekânıdır. Barthes, "göndergenin o her zaman orada olma inadı"ndan[62] bahseder. *Aydınlık Oda*, annesinin kış bahçesinde çekilmiş görülmeyen bir fotoğrafı etrafında döner. Anne, tam olarak yas çalışmasının yönlendirildiği kusursuz bir göndergedir. Anne, *hakikatin koruyucusu*dur.

Barthes, şu satırları yazarken belli ki René Magritte'in "Bu bir pipo değildir" tablosunu göz önünde bulunduruyordu: "Doğası gereği Fotoğraf'ta totolojik bir şey vardır: şuradaki pipo, her zaman ve inatla bir pipodur."[63] Barthes neden bu kadar ısrarla fotoğraf için *hakikat* talep etti? Acaba, temsil-etmenin gerçek göndergelerden kesin olarak ayrılmasının vuku bulacağı, yaklaşmakta olan dijital çağı öngörmüş olabilir mi?

Dijital fotoğrafçılık, fotoğrafın hakikatini radikal bir şekilde sorgular. Temsil zamanına kesin olarak son veriyor. Gerçeğin sonunu işaret ediyor. İçinde gerçek *göndergeye* dair hiçbir işaret barındırmıyor. Böylelikle, dijital fotoğrafçılık bir kez daha resme yaklaşmış oluyor: "Bu bir pipo değildir." *Hiperfotoğraf* olarak, gerçeklikten daha gerçek olan bir hipergerçeklik sunuyor. Gerçek olan onun içinde yalnızca bir alıntı olarak ve parçalar halinde bulunur. Gerçek olandan yapılan alıntılar birbirleriyle ilişkilendirilir ve hayali olanla *[Imaginär]* karıştırılır. Bu yolla *hiperfotoğraf*, göndergeden tamamen ayrılmış, yalnızca *öz-gönderimsel*[1]

1 Alm. *selbstreferenziellen*. "Kendine gönderme yapan".—*yhn*

hipergerçek bir mekân açar. Hipergerçeklik hiçbir şeyi temsil etmez, o *mevcut-kılıp-sunar*.

Fotografik temsilin krizinin siyasette de karşılığı var. *Kitleler Psikolojisi*'nde Gustave Le Bon, parlamentodaki temsilcilerin, çalışan kitlelerin *hizmetkârları* olduğunu söyler. Bu siyasi temsil oldukça *güçlü*dür. Dolaysızca göndergesine bağlıdır. Temsil ettiği çalışan kitlelerin çıkarlarını hakikaten savunur. Bugün bu temsil ilişkisi, tıpkı fotoğrafta olduğu gibi, büyük ölçüde bozulmuştur. Ekonomik-politik sistem öz-gönderimsel hale gelmiştir. Artık vatandaşları ya da kamusalı temsil etmiyor. Siyasi temsilciler artık "halk"ın hizmetkârları olarak değil, aksine, öz-gönderimsel sistemin hizmetkârları olarak algılanıyor. Problem, sistemin bu öz-gönderimselliğinde yatmaktadır. Siyasetin krizi, yalnızca onu gerçek *göndergelerine*, yani insanlara yeniden bağlamak suretiyle aşılabilir.

Eskiden bir ideolojiden ilham alan partiler ve derneklerde örgütlenen kitleler, şimdi tek kişilik sürüler, yani kamusal bir alan oluşturmayan ve bir kamusal söyleme katılmayan, kendi içinde yalıtılmış dijital *hikikomori*ler haline geliyor. Öz-gönderimsel sistemin muadili, politik davranmayan, kendi için izole edilmiş bireylerdir. Vurgulu anlamıyla eylem becerisi olan siyasal *Biz*, dağılıyor. Kamusal alanın giderek yok olduğu ve insanların artan oranda bencilleştiği ve narsistleştiği günümüzde nasıl bir siyaset, nasıl bir demokrasi düşünülebilir? Seçimleri, seçim kampanyalarını, parlamentoyu, ideolojileri ve genel kurul toplantılarını tamamen lüzumsuz kılacak bir *Akıllı Politika*, oy pusulasının yerini

Beğendim butonunun aldığı bir dijital demokrasi gerekli midir? Herkesin kendisi için bir parti olduğu, bir zamanlar siyasi ufku oluşturan ideolojilerin sayısız bireysel görüş ve seçeneğe bölündüğü günümüzde partilere gerek var mı? *Söylem olmadan* demokrasi ne ölçüde düşünülebilir?

VATANDAŞTAN TÜKETİCİYE

1970'lerde ABD'de *QUBE* (question your tube) adında, interaktif işlevi olan bir televizyon sistemi vardı. *Question*, etkileşim olasılığına işaret ediyordu. Sistemde, gösterilen çeşitli giysiler arasında bir seçim yapmaya izin veren bir klavye bulunuyordu. Bu cihaz aynı zamanda basit bir seçim prosedürünü mümkün kılıyordu. Örneğin, bir ilkokul müdürlüğü için aday olanlar ekranda gösterilmektedir. Tek bir tuşla bir aday için karar verebiliyordunuz.

Flusser, QUBE-Sisteminde verilebilen kararları, varoluşsal kararlardan temel olarak ayırıyor. Varoluşsal karar ile onun öngörülemez sonuçları arasında "zamansal ve varoluşsal bir uçurum"[64] açılır. Kararımın sonuçlarını hemen deneyimlemem mümkün değildir. Bu yüzden her varoluşsal kararın şüpheli bir tarafı vardır. Tereddüt ve duraksama bu kararlara eşlik eder. Flusser, QUBE-Sisteminin, varoluşsal kararlarımızı "noktasal tarzdaki atomik kararlara", yani "anlık olarak etkili" *aktom*lara bölmemize izin vereceğini varsayar.

Bu QUBE-Sisteminden yola çıkarak Flusser bir gelecek demokrasisi tasavvur eder. QUBE-Sistemi, bir "doğrudan köy demokrasisini"[65] mümkün kılar. Flusser, yalnızca bilmenin ve yeterliliğin geçerli olduğu, "ideolojiden arındırılmış bir demokrasi" tasarlıyordu: "Demek oluyor ki, QUBE-Sisteminde her katılımcının yeterliliği ve bu yeterliliğin her türlü ideolojiden arındırılmış ağırlığı, açıkça gün güzüne çıkar."[66] Bu ideolojiden arındırılmış demokraside politikacıların yerini sistemi yöneten ve optimize eden uzmanlar alır. O zaman hem siyasal temsilciler hem de partiler gereksiz hale gelecektir.

Ayrıca Flusser, QUBE-Sistemini boş-vakit ve politik angajmanın çakıştığı ütopik bir yaşam biçimiyle ilişkilendirir: "QUBE-Sisteminin aboneleri için boş-vakit artık etkin kararlar alma mahallidir, ekran temaşası artık onlar için siyasal, sosyal ve kültürel yükümlülüklerinin mahallidir ve onların özel alanı zaten cumhuriyettir, kamusal bir şeydir."[67] Siyaset, boş-vakittir. Flusser'in güzel geleceğinde siyasal katılım, yorucu ve uzun süren herhangi bir "söylem" olmaksızın vuku buluyor. Bugün Flusser'in hayalini kurduğu "insanlığın büyük çoğunluğunun içinde yer aldığı, olağanüstü gelişmiş QUBE-Sistemi" gerçeğe dönüşmüştür. Günlük ve saatlik yapılan dijital oylamaları o mümkün kılar. Siyaset de sanki onun yanısıra bir kenarda gerçekleşiyor. Beğendim butonu, dijital oy pusulasıdır. İnternet ya da akıllı telefonlar yeni oy verme yerleridir. Ve fare tıklaması ya da kısa bir dokunuş, "söylem"in yerini alır.

Flusser'in "doğrudan köy demokrasisi" tıpkı ağ kurma fikri gibi ütopik özellikler taşıyor. Onun inancının aksine, *siya-*

sal kararların tümü gerçek anlamda *varoluşsal* kararlardır. "Anında etkili", "noktasal tarzdaki atomik kararların" her biri bağlayıcı olmayan, önemsiz bir satın alma kararı seviyesine iner. Özellikle QUBE ekranında seçim ve alışveriş arasındaki ayrım tamamen ortadan kalkmaktadır. İnsan, alışveriş yapar gibi seçim yapar. Böylelikle "boş-vakit", *alışveriş yapmak* olarak ortaya çıkar. Onun öznesi *Homo ludens* değil, aksine *Homo oeconomicus*'tur

Alışveriş yapmak herhangi bir söylem gerektirmez. Tüketici neyi beğenirse onu satın alır. Bireysel eğilimlerini takip eder. *Beğendim*, onun sloganıdır. *Vatandaş* değildir. Topluluğa karşı sorumluluk, vatandaşın alametifarikasıdır. Ancak tüketici bundan yoksundur. Oy verme yeri ve pazarın, *Polis*[1] ve ekonominin bir ve aynı olduğu dijital agorada, seçmenler tüketici gibi davranırlar. İnternetin yakında oy verme merkezinin yerini tamamen alacağı öngörülebilir. O zaman oylama ve alışveriş, tıpkı QUBE'da olduğu gibi aynı ekranda, yani, aynı bilinç seviyesinde gerçekleşecektir. Seçim reklamları, ticari reklamlarla karışacaktır. Yönetim de, daha çok pazarlamaya yakınlaşacaktır. Politik anketler de o zaman pazar araştırmalarına benzeyecek. Seçmen duyarlılığı, veri madenciliği yoluyla araştırılır. Olumsuz ruh halleri yeni, daha cazip tekliflerle giderilir. Burada biz artık aktif eylemci, vatandaşlar değil, aksine pasif kullanıcılarız.

1 Yunanca *Polis*, yani bireyle devlet arasındaki ilişkiler bütünü kastediliyor.—*çn*

HAYATIN TOTAL KAYDI

Dijital panoptikonda güven mümkün değildir, hatta gerekli bile değildir. Güven, kolayca elde edilebilen enformasyonlar karşısında geçerliliğini yitirmekte olan bir *inanç eylemi*dir. Enformasyon toplumu bütün inançları itibarsızlaştırıyor. Güven, haklarında sağlıklı bilgiler olmasa da, başkalarıyla ilişkileri mümkün kılar. Enformasyonun hızlı ve kolay bir şekilde elde edilebilmesi, güvene zarar verir. Günümüzün güven krizi, bu açıdan bakıldığında, medyayla yakından ilgilidir. Dijital ağlar, enformasyon elde etmeyi o kadar kolaylaştırıyor ki, sosyal bir pratik olarak güven giderek anlamını yitiriyor. Kontrole boyun eğiyor. Bu yönüyle, şeffaflık toplumu, yapısal olarak bir gözetim toplumuna yakındır. Enformasyonun çok hızlı ve kolay elde edilebildiği yerlerde, sosyal sistem güvenden kontrole ve şeffaflığa geçiş yapar. Verimlilik mantığını takip eder.

Yaptığım her tıklama kaydedilir. Attığım her adım geriye doğru izlenebilir. Her yerde, arkamızda dijital izler bırakıyoruz. Dijital hayatımız, ağda eksiksiz olarak yeniden üre-

tilir. Hayatın total bir kaydının mümkün olması, güvenin yerini tamamen kontrole bırakmasını sağlıyor. *Big Brother*'ın yerini *Big Data* alıyor. Hayatın total kaydının kusursuzluğu, şeffaflık toplumunu tamamlıyor.

Dijital gözetim toplumu özel bir panoptik yapıya sahiptir. Benthamcı panoptikon, birbirinden izole edilmiş hücrelerden oluşur. Mahkûmlar [*Insassen*] birbirleriyle iletişim kuramaz. Ara duvarlar da birbirlerini görmemelerini sağlar. Islah olmaları amacıyla yalnızlığa maruz bırakılırlar. Buna karşılık dijital panoptikonun sakinleri kendi aralarında ağ oluştururlar ve yoğun bir şekilde iletişim kurarlar. Mekânsal ve iletişimsel izolasyon değil, aksine ağ oluşturma ve hiper iletişim tam kontrolü mümkün kılar.

Bu dijital panoptikonun sakinleri, aslında tutsak [*Gefangenen*] değiller. Özgürlük illüzyonu içinde yaşıyorlar. Kendilerini gönüllü olarak ifşa ederek ve aydınlatarak dijital panoptikonu enformasyonlarla beslerler. Kendini-aydınlatma [*Selbstausleuchtung*], harici-aydınlatmadan daha etkilidir. İçinde kendini-sömürmeyle parallellikler taşır. Kendini-sömürme, harici-sömürüden daha etkilidir, çünkü ona özgürlük duygusu eşlik eder. Kendini-aydınlatmada pornografik teşhir ve panoptik kontrol bir aradadır. Kontrol toplumu, sakinlerinin dışsal zorlama aracılığıyla değil, aksine içsel bir ihtiyaçtan dolayı kendisini dışarıya açtığı, özel ve mahrem alanı terk etme mecburiyetinde olma kaygısının yerini utanmazca sergileme ihtiyacına bıraktığı, yani, özgürlük ve kontrolün ayırt edilemez hale geldiği yerde tamamlanır.

Gözetim ve kontrol, dijital iletişimin *doğal* birer parçasıdır. Dijital panoptikonun özgünlüğü, mahkûmlarla *Big Brother* arasındaki ayrımın giderek daha fazla bulanıklaşmasıdır. Burada herkes herkesi gözetliyor ve herkes tarafından gözetleniyor. Sadece devletlerin istihbarat servisleri bizi izlemiyor[I]. Facebook ve Google gibi şirketlerin kendileri zaten istihbarat servisleri gibi çalışıyor. Casusluk yaparak [*ausgespähten*] elde ettikleri enformasyonları sermayeye çevirmek için hayatlarımızı aydınlatıyorlar. Şirketler müstahdemlerini [*Angestellten*][II] izler. Bankalar potansiyel kredi müşterilerini ayrıntılı olarak inceler. SCHUFA'nın[III] reklam sloganı "Biz güven yaratıyoruz", saf bir kinizmdir. Gerçekte güveni tamamen ortadan kaldırıp yerine kontrolü koyar.

"Size müşterilerinizin 360 derecelik bir görünümünü sunuyoruz". Amerikan Big-Data-Kuruluşu Acxiom, görevlerinin reklamını bu sloganla yapıyor. Acxiom, bugün büyük bir hızla çoğalan veri şirketlerinden biridir. Acxiom on binlerce sunucuya sahip devasa bir veri deposuna sahiptir. ABD'nin Arkansas eyaletindeki şirket merkezi, tıpkı bir istihbarat binası gibi mühürlü ve sıkı gözetim altındadır. Kuruluş, yaklaşık 300 milyon ABD vatandaşı, yani neredeyse tamamı, hakkındaki kişisel verileri elinde tutuyor. Belli ki Acxiom, ABD vatandaşları hakkında FBI ya da IRS'den (ABD Federal Vergi Kurumu) daha çok şey biliyor.

I Alm. *ausspähen*. "İzleme" olarak karşıladığımız bu fiil, aynı zamanda "casusluk yapmak, gözetlemek" anlamına da gelir.—*yhn*

II Almanya'da personel sistemi, memurlar (Beamte), sözleşmeli çalışanlar/müstahdemler (Angestellte) ve işçiler (Arbeiter) olmak üzere görevli statüsü açısından üç temel gruptan oluşur.—*çn*

III Schufa: özel bir kredi bilgilendirme şirketidir.—*çn*

Şimdilerde casusluğun ekonomik yanını istihbarat amaçlı kullanımından ayırmak zor. Acxiom'un yaptığı şey, temelde bir istihbarat servisinin faaliyetlerinden farklı değil. Belli ki Acxiom, ABD istihbaratından daha etkili bir şekilde çalışıyor. 11 Eylül 2001 terör saldırılarının aydınlatılmasına ilişkin olarak Acxiom, on bir şüphelinin kişisel verilerini resmi makamlarla paylaşmıştır. Demokratik devletteki gözetleme pazarı, dijital gözetim devletiyle tehlikeli bir yakınlık arzediyor. Devletin ve pazarın gitgide daha fazla kaynaştığı günümüzün enformasyon toplumunda, Acxiom, Google ya da Facebook'un faaliyetleri bir istihbarat servisininkine benzemektedir. İkisi de çoğunlukla aynı personelleri çalıştırır. Ve Facebook, borsa ve istihbarat servislerinin algoritmaları benzer operasyonlar yerine getirirler. Amaç her yerde enformasyon elde etmeyi en üst seviyeye çıkarmaktır.

İnternet protokolü versiyon 6'ya pek de heyecan uyandırmayan bir geçiş sayesinde, bugün mevcut web adreslerinin sayısı neredeyse sınırsızdır. Bu sayede, gündelik yaşamdaki nesnelerin her birine bir internet adresi sağlamak mümkündür. RFID-Çipleri (Radyo Frekansıyla Tanıma), nesnelerin kendilerini müstakil bir şekilde enformasyon gönderen ve birbiriyle iletişim kuran aktif vericilere ve iletişim aktörlerine dönüştürüyor. Bu nesnelerin interneti, kontrol toplumunu tamamlıyor. Etrafımızı kuşatan nesneler, bizi gözetliyor. Artık hergün kullandığımız şeyler tarafından da gözetleniyoruz. Bize durmaksızın ne yaptığımız ve ne yapmadığımız hakkında enformasyon gönderiyorlar. Hayatımızın total kaydında aktif bir rol oynuyorlar.

Google Glass bize sınırsız bir özgürlük vaat ediyor. Google'ın Başkanı Sergey Brin, Google Glass'ın her 10 saniyede bir otomatik olarak fotoğraf çekme fonksiyonu sayesinde çektiği harika fotoğraflardan övgüyle söz ediyor. Bu olağanüstü görüntüler, Google Glass olmadan asla mümkün olamazmış. Ancak, yabancılar tarafından sürekli olarak fotoğraflanmamızı ve filme alınmamızı mümkün kılan tam da bu akıllı gözlüklerdir. Akıllı gözlüğüyle herkes, pratikte kendisiyle birlikte bir gözetleme kamerası taşıyor. *Evet, akıllı gözlük, insan gözünün kendisini bir gözetleme kamerasına dönüştürür.* Görmek, gözetlemeyle tamamen örtüşüyor. Herkes herkesi gözetliyor. Herkes aynı anda *Big Brother* ve mahkûmdur. Bu, Bentham'ın panoptikonunun dijital tamamlanışıdır.

PSİKOPOLİTİKA

Foucault'ya göre iktidar, 17. yüzyıldan bu yana artık egemenin öldürme gücü olarak değil, aksine biyo-iktidar olarak tezahür ediyor. İktidarın gücü, kılıcın gücüdür. Ölümle tehdit eder. Buna karşılık, biyo-iktidar ise "boyun eğdirdikleri güçleri kışkırtma, güçlendirme, denetleme, gözetleme, çoğaltma ve düzenleme"ye[68] çalışır. "Bu güçleri silmek, eğmek ya da yok etmek yerine güçlendirmeye ve düzenlemeye" yönelmiştir. Egemenin öldürme gücü, yerini dikkatli bir nüfus idaresi ve kontrolüne bırakır. Biyo-iktidar, kabalığı nedeniyle *kontrol gücü* olmadığını gösteren öldürme gücüne göre aslında çok daha incelikli ve daha kesindir. Bu şekilde nüfusu yönlendiren ve yöneten *biyolojik* süreçlere ve yasalara müdahale eder.

Ancak biyopolitik kontrol, yalnızca üreme, ölüm oranları veya sağlık durumu gibi dışsal faktörleri kapsar. Nüfusun *psişesine/ruhuna* nüfuz edemez ya da müdahale edemez. Benthamcı panoptikondaki *Big Brother* da yalnızca sessiz, suskun tutsakların dışsal davranışlarını gözlemler. Düşünceleriyse ondan gizli kalır.

Bugün başka bir paradigma değişimi gerçekleşiyor. Dijital panoptikon biyopolitik bir disiplin toplumu değil, daha ziyade psikopolitik bir şeffaflık toplumudur. Ve biyo-iktidarın yerini *psiko-iktidar* alıyor. Psikopolitika, dijital gözetleme yardımıyla düşünceleri okuma ve kontrol etme konumundadır. Dijital gözetleme, *Big Brother*'ın güvenilmez, verimsiz, perspektife bağlı optik sisteminin yerini alıyor. Dijital gözetleme, belirli bir *perspektife bağlı olmadığı* için çok daha etkilidir. Biyopolitika, insanların psişesine incelikli bir şekilde erişilebilmesine izin vermez. Buna karşılık psiko-iktidar ise her türlü psikolojik süreçlere müdahale edebilir.

Bundan kısa bir zaman önce, *Wired*'ın editörü Chris Anderson 'Teorinin Sonu' isimli oldukça çarpıcı bir makale yayımladı. Hayal edilemeyecek kadar büyük miktarda verinin teori modellerini tamamen gereksiz hale getireceğini iddia ediyor: "Devasa veri yığını olan bir çağda büyüyen Google gibi şirketlerin bugünlerde yanlış modeller seçmesine gerek yok. Hatta bir model seçmeleri bile gerekmiyor."[69] Big Data analizi, öngörü yapmayı da mümkün kılan davranış örüntülerini ortaya çıkarıyor. Verilerin doğrudan karşılaştırılması, hipotetik teori modellerinin yerini alıyor. Korelasyon nedenselliğin yerine geçiyor. *Nasıl* sorusu, *Bu-böyledir*'in karşısında geçerliliğini yitiriyor: "Dilbilimden sosyolojiye kadar insan davranışıyla ilgili bütün teorileri terk edin. Taksonomiyi, ontolojiyi, psikolojiyi unutun. İnsanların davranışlarının ardındaki nedenleri kim bilebilir ki? Esas önemli olan, böyle davranıyor olmaları ve biz de bunu benzersiz bir doğrulukla ölçebiliyoruz. Elinizde yeterli veri olduğunda, rakamlar her şeyi açıklıyor."[70] Teori

bir yapıdır/inşadır, veri eksikliğini telafi eden bir yardım aracı. Yeterli veri varsa, teori gereksizdir. Big Data sayesinde kitlelerin davranış örüntülerini okuma imkânı, dijital psikopolitikanın başlangıcını müjdeliyor.

Her yeni mecra bir bilinçdışını ortaya çıkarır. Kamera da bu "optik bilinçdışı"na erişim sağlar: "Yakın çekim mekânı genişletirken, ağır çekim devinimi geniş zaman parçalarına yayıyor. [...] Kameraya seslenen doğanın göze seslenenden farklı olduğu da böylece somutlaşmaktadır. Bu farklılık, özellikle insanın bilinciyle etkin olduğu bir mekânın yerini, bilinçsiz etkinliğe sahne olan bir mekânın almasında ortaya çıkmaktadır. [...] Bir çakmağa ya da kaşığa elimizi uzattığımızda bu, genel çizgileri açısından alışkın olduğumuz bir devinimdir; ama bu arada elimizle maden arasında aslında nelerin olup bittiğini, hele bu olup bitenlerin içinde bulunduğumuz çeşitli ruhsal durumlardan nasıl etkilendiğini hemen hiç bilmeyiz. İşte kamera bu noktada iniş ve çıkışlarıyla, devinimi kesişi ve yalıtmalarıyla, akışı ağırlaştırıp hızlandırmasıyla, büyütüp küçültmesiyle, yani yardımcı araçlarıyla işe karışır. Güdüsel-bilinçdışı alanını ancak ruhçözümlemeyle öğrenebilmemiz gibi, optik-bilinçdışı konusunda da ancak kamera aracılığıyla bilgi edinebiliriz."[71]

Kamera, gözden kaçan bir şeyi, yani optik-bilinçdışını ortaya çıkaran bir araçtır. Veri madenciliği, bireylerin farkına bile varmadığı kolektif davranış örüntülerini görünür kılıyor. Böylelikle, *kollektif bilinçdışını* açıyor. Optik-bilinçdışıyla analoji içinde, buna *dijital-bilinçdışı* da denilebilir. Psiko-iktidar, insanları dışarıdan ziyade *içeriden* gözetliyor, kontrol ediyor ve etkiliyor olması bakımından biyo-iktidar-

dan daha etkindir. Dijital psikopolitika, bilinçdışı mantığına erişerek kitlelerin sosyal davranışlarını ele geçiriyor. Kitlelerin kolektif bilinçdışına ve gelecekteki sosyal davranışlarına erişimi olan dijital gözetleme toplumu, totaliter özellikler geliştiriyor. Bizi psikopolitik programlama ve kontrole teslim ediyor. Biyopolitika çağı böylelikle sona erdi. Bugün, artık dijital psikopolitika çağına girmiş bulunuyoruz.

Notlar

1 Marshall McLuhan, *Die magischen Kanäle*, Düsseldorf u. a. 1968, s. 29.
2 *Adyton*, Yunan tapınağında dışarıya tamamen kapalı olan odadır.
3 Roland Barthes, *Die helle Kammer. Bemerkung zur Photographie*, Frankfurt a. M. 1985, s. 23. [Türkçesi: *Camera Lucida: Fotoğraf Üzerine Düşünceler*, çev. Reha Akçakaya, 2. baskı, Altıkırkbeş: 1996, s. 27.]
4 Christian Linder, *Der Bahnhof von Finnentrop. Eine Reise ins Carl Schmitt Land*, Berlin 2008, s. 422 f.
5 Gustave Le Bon, *Psychologie der Massen*, Stuttgart 1982, s. 2. [Türkçesi: *Kitleler Psikolojisi*, haz. Yunus Ender, Hayat Yayınları: 1997, s. 11.]
6 *Agy*, s. 3. [Türkçesi s. 12]
7 *Agy*, s. 5. [Türkçesi s. 14]
8 Marshall McLuhan, *Wohin steuert die Welt? Massenmedien und Gesellschaftsstruktur*, Viyana, 1978. s. 174.
9 Michael Hardt, Antonio Negri, *Multitude. Krieg und Demokratie im Empire*, Frankfurt a. M. 2004, s. 124. [Türkçesi: *Çokluk: İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi*, çev. Barış Yıldırım, Ayrıntı Yayınları: 2004, s. 121.]
10 Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire. Die neue Weltordnung*, Frankfurt a. M. 2003, s. 75. [Türkçesi: *İmparatorluk*, çev. Abdullah Yılmaz, 4. baskı, Ayrıntı Yayınları: 2002, s. 85.]
11 *Agy*, s. 420. [Türkçesi s. 412.]
12 DIE ZEIT, 23.08.2012.
13 Dönemin Hamburg valisi Ole von Beust, DIE ZEIT, 31.01.2013.
14 Martin Heidegger'in eşi Elfriede'ye mektuplarından. 1915–1970, Münih 2005, s. 264.
15 DIE ZEIT, 12.07.2012.
16 Jean-Paul Sartre, *Das Sein und das Nichts. Versuch einer phänomenologischen Ontologie*, Hamburg 1952, s. 344. [Türkçesi: *Varlık ve Hiçlik*, çev. T. Ilgaz ve G. Ç. Eksen, 4. baskı, İthaki: 2011, s. 349.]
17 *Süddeutsche Zeitung*, sayı: 12/2013.

18 Jacques Lacan, *Die vier Grundbegriffe der Psychoanalyse*, Weinheim 1987, s. 107. [Türkçesi: *Psikanalizin Dört Temel Kavramı*, çev. Nilüfer Erdem, Metis: 2013, s. 109.]
19 Horst Bredekamp, *Theorie des Bildakts* içinde alıntı, Berlin 2013, s. 17.
20 Roland Barthes, *Die helle Kammer*, Frankfurt a. M. 1985, s. 124. [Türkçesi: *Camera Lucida: Fotoğraf Üzerine Düşünceler*, çev. Reha Akçakaya, Altıkırkbeş: 1996, s. 132.]
21 *Agy*, s. 129. [Türkçesi s. 138.]
22 *Agy*, s. 104. [Türkçesi s. 111.]
23 Hannah Arendt, *Vita activa oder Vom tätigen Leben*, Münih 1981, s. 18.
24 *Agy*, s. 316.
25 *Agy*, s. 317.
26 Flusser, *Medienkultur*, Frankfurt 1997, s. 188.
27 Martin Heidegger, *Parmenides*, Gesamtausgabe, Bd. 54, Frankfurt a. M. 1992, s. 125.
28 *Agy*, s. 119.
29 *Agy*, s. 126.
30 Martin Heidegger, *Was heißt Denken*? Tübingen 1971, s. 51. [Türkçesi: *Düşünmek Ne Demektir?*, çev. İlhan Turan, Dergah: 2019, s. 31.]
31 *Agy*, s. 211. [Türkçesi s. 225.]
32 Martin Heidegger, *Heraklit*, Gesamtausgabe, Bd. 55, Frankfurt a. M. 1979, s. 246.
33 Martin Heidegger, *Vorträge und Aufsätze*, Pfullingen 1985, s. 161.
34 Martin Heidegger, *Holzwege*, Frankfurt a. M. 1972, s. 22. [Bu alıntının Türkçesi Elçin Gen'e aittir.]
35 *Agy*, s. 36.
36 Martin Heidegger, *Zur Sache des Denkens*, Tübingen 1988, s. 78.
37 Flusser, *Medienkultur*, s. 213.
38 *Agy*, s. 214.
39 *Agy*, s. 212.
40 *Agy*, s. 213.
41 *Agy*, s. 212.
42 Flusser, *Kommunikologie weiter denken. Die Bochumer Vorlesungen*, Frankfurt a. M. 2009, s. 251.
43 Flusser, *Kommunikologie*, Frankfurt a. M. 1998, s. 299.
44 Flusser, *Kommunikologie weiter denken*, a. a. O., s. 251.
45 Flusser, *Medienkultur*, a. a. O., s. 146.
46 Flusser, *Kommunikologie weiter denken*, a. a. O., s. 251.
47 Orpheus, *Altgriechische Mysterien*'in içinde: *Hymnos an Nomos*, Münih 1982, s. 107.
48 Carl Schmitt, *Nomos der Erde*, Berlin 1950, s. 13 f.

49 Martin Heidegger, *Vorträge und Aufsätze*, a. a. O., s. 104.
50 Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Die Philosophie des Geistes*, Werke in 20 Bänden içinde: *Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse III*, Frankfurt a. M. 1970, Bd. 10, s. 25.
51 Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Wissenschaft der Logik II*, Hamburg 1932, s. 58.
52 Hegel, *Enzyklopädie*, a. a. O., *agy*.
53 Franz Kafka, *Briefe an Milena*, Frankfurt a. M. 1983, s. 302.
54 *Agy*.
55 Martin Heidegger, *Prolegomena zur Geschichte des Zeitbegriffs*, Gesamtausgabe, Bd. 20, Frankfurt a. M. 1979, s. 412.
56 Heidegger, *Holzwege*, s. 35.
57 Flusser, *Medienkultur*, s. 187.
58 *Agy*, s.156.
59 Barthes, *Die helle Kammer*, s. 90.
60 *Agy*, s. 13. [Türkçesi s. 17.]
61 *Agy*. [Türkçesi s. 17.]
62 *Agy*, s. 14. [Türkçesi s. 17.]
63 *Agy*, s. 13. [Türkçesi s. 17.]
64 Flusser, *Medienkultur*, s. 129.
65 *Agy*.
66 *Agy*.
67 *Agy*, s. 132.
68 Michel Foucault, *Der Wille zum Wissen. Sexualität und Wahrheit I*, Frankfurt a. M. 1977, s. 163. [Türkçesi: *Cinselliğin Tarihi*, çev. Hülya Uğur Tanrıöven, Ayrıntı: 2007, s. 97.]
69 16. 7. 2008 tarihli *Wired* dergisi: "Today companies like Google, which have grown up in an era of massively abundant data, don't have to settle for wrong models. Indeed, they don't have to settle for models at all."
70 "Out with every theory of human behavior, from lingustics to sociology. Forget taxonomy, ontology, and psychology. Who knows why people do what they do? The point is they do it, and we can track and measure it with unprecedented fidelity. With enough data, the numbers speak for themselves."
71 Walter Benjamin, *Das Kunstwerk im Zeitalter seiner technischen Reproduzierbarkeit*, Frankfurt a. M. 1963, s. 36. [Türkçesi: içinde: *Pasajlar*, çev. Ahmet Cemal, 19. baskı, YKY: 2023, s. 72-73]

Dijital iletişim ve sosyal medya hayatımızı ele geçirdi. Byung-Chul Han, dijitalleştirilmiş hayat karşıtı bu çalışmasında, dijital iletişimin aslında topluluğun ve kamusal alanın parçalanmasından sorumlu olduğunu ve gerçek politik eylem ve anlamlı söylem olasılığını yavaş yavaş aşındırdığını öne sürerek Twitter devrimlerinin ve Facebook aktivizminin amigolarına karşı çıkıyor. *Sürünün İçinde,* dijital devrimin doğası ve sonuçları üzerine, son derece özgün, çarpıcı bir kitap.

"Elektronik ortamların kullanımındaki hızlı artış karşısında medya teorisyeni Marshall MacLuhan 1964'te şöyle demişti: 'Elektronik teknoloji tam ortamızda duruyor ve bizler onun Guttenberg teknolojisiyle çarpışması karşısında kör, sağır, dilsiz, ele geçirilmiş haldeyiz.' Bugün dijital ortamda da benzer bir durum söz konusu. Bu radikal paradigma değişimini tam kavrayamadan bu yeni ortam tarafından yeniden programlanıyoruz. Bilinçli kararlarımızın altındaki davranışlarımızı, algımızı, duygularımızı, düşüncelerimizi, birlikte yaşama biçimimizi belirleyici bir şekilde değiştiren dijital ortamın gerisinde kalıyoruz. Bugün, bu uyuşmanın sonuçlarını tahmin bile edemeden, dijital ortamda uyuşuyoruz. Bu körlük ve eş zamanlı sersemlik hali, günümüzün krizini oluşturmaktadır."

ISBN:978-605-70664-9-7

inka